

Ο Λάζαρ και η Πετκάνα. Η βουλγαρική εκδοχή του «νεκρού αδελφού». Συγκριτική μελέτη με τη χρήση της πολιτισμικής θεωρίας

Γεώργιος Γούλας

(Δάσκαλος, ΜΑ του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, ΔΠΘ)

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΚΔΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΟΓΗΣ «ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ»

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πασίγνωστα ποιητικά έργα όπως η παραλογή «Του νεκρού αδελφού», που είναι ενταγμένα σε μία κατηγορία θεμάτων με ξεχωριστή καλλιτεχνική αξία αλλά και αντοχή στον χρόνο, αποτελούν σε κάθε εποχή πηγή μελέτης.

Έναυσμα για την επιλογή της ενασχόλησής μας με το συγκεκριμένο τραγούδι αποτέλεσε το γεγονός ότι σε αντίθεση με τις εκδοχές της παραλογής που προέρχονται από άλλα βαλκανικά κράτη, δεν κατέστη δυνατό να εντοπίσουμε κάποια εμπειριστατωμένη μελέτη ή έστω προσέγγιση της βουλγαρικής εκδοχής, που φέρει τον τίτλο: «ΛΑΖΑΡ και ΠΕΤΚΑΝΑ». Αυτήν την πρόκληση δεχτήκαμε και βυθιστήκαμε σε ένα ταξίδι στο παρελθόν, σε ένα ανεξερεύνητο πεδίο, σε μία εποχή μαγευτική και σε ένα ποιητικό έργο που πραγματικά δονεί και συναρπάζει με τα μορφή, το περιεχόμενο, τα μηνύματα και την διαχρονικότητα του.

Η αντιμετώπιση του υλικού των παραλογών, ανεξάρτητα των μεθόδων προσέγγισης και ερμηνείας που έχουν χρησιμοποιηθεί, προσανατολίζεται μεταξύ άλλων στη νοηματική διερεύνηση ή στην καλλιτεχνική αξιοποίηση ή στην κατάθεση εναλλακτικών προοπτικών διδακτικής προσέγγισής τους.

Όσα θα αναπτυχθούν στη συνέχεια, δεν στοχεύουν να αξιολογήσουν αυστηρά τις δύο παραλογές, ούτε προβάλλονται ως αυτοτελής πρόταση διδασκαλίας. Είναι ο καρπός μίας εργασίας εξαμήνου που τη διαπραγματευτήκαμε στα πλαίσια Μεταπτυχιακού μαθήματος για τη Διδασκαλία της Λογοτεχνίας και τις Πολιτισμικές Σπουδές, με τη βοήθεια και την εποπτεία της Αναπληρώτριας καθηγήτριας του Τμήματος Γλωσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κυρίας Μαρίας Δημάση.

Επιδιώξαμε να εντοπίσουμε και να αναδείξουμε συγκριτικά τις αρετές τους και την ποιητική τους αξία, δίνοντας έμφαση στο βουλγαρικό κείμενο που είναι το «νέο», το «άγνωστο». Καταβλήθηκε προσπάθεια να ξεπεραστούν οι τεχνικές δυσκολίες που προέκυψαν από το γεγονός ότι το κείμενο είναι από μετάφραση και όχι από το

πρωτότυπο. Σε αυτήν την προσπάθεια στηριχθήκαμε στις πολλές ομοιότητες και διαφορές που εντοπίσαμε σε διάφορους τομείς σε σχέση με την ελληνική παραλογή.

2. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ-ΘΡΥΛΟΣ «ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ»

Το τραγούδι, μία βουλγάρικη εκδοχή του οποίου θα διαπραγματευτούμε στη συνέχεια, έχει ξεπεράσει προ πολλού τα στενά τοπικά πλαίσια και έχει αναδειχθεί σε ένα ακόμη θρύλο της λογοτεχνίας, του πολιτισμού, της ανθρώπινης ύπαρξης, της ίδιας της ζωής.

Διαπραγματεύεται την ξενιτιά, ένα πασίγνωστο, διαχρονικό και άκρως ενδιαφέρον για τις κοινωνικές του προεκτάσεις θέμα. Δεν μένει στην καθημερινή πεζή αντιμετώπιση της(ο ξενιτεμένος έφυγε για πάντα, ανεξάρτητα από το λόγο της αναχώρησης), αλλά μας ανεβάζει διαρκώς σε νέους- ανώτερους πνευματικούς ορίζοντες, οδηγώντας μας σε τόπους μακρινούς και σε διαστάσεις πρωτόγνωρες, εκτός λογικής, όπου η ζωή, οι ανθρώπινες αξίες και ο θάνατος συχνά διαπλέκονται, συγχέονται ή αποκτούν μυθικές διαστάσεις¹.

Έχει καταγραφεί σε όλες σχεδόν τις βαλκανικές χώρες, ως ένα κλασσικό δείγμα κοινών βιωμάτων και αλληλοδιαχεόμενων παραδόσεων της ακριτικής περιόδου². Εντάσσεται σε αυτά που ο Στ. Αλεξίου αποκαλεί «ευρωπαϊκά παράλληλα»³, μία σειρά κοινών τραγουδιών όπως «Ο Διγενής», «Του νεκρού αδελφού», «Του μικρού Κωνσταντίνου», «Το γεφύρι της Άρτας», η συγκριτική μελέτη των οποίων αναδεικνύει σε μεγάλο βαθμό την πολιτισμική και πολιτιστική συγγένεια των λαών των Βαλκανίων.

3. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ «ΛΑΖΑΡ και ΠΕΤΚΑΝΑ»⁴

Μια μάνα μεγαλώνει τους εννιά τρίδυμους γιούς της και τη μονάκριβη κόρη της την Πετκάνα. Όταν έρχεται η ώρα παντρεύει τα αγόρια και απομένει να βρεθεί ένας καλός γαμπρός για την κόρη. Οι υποψήφιοι γαμπροί είναι πολλοί και προέρχονται από μακρινά χωριά. Η μάνα δεν επιθυμεί να την παντρέψει μακριά, γιατί λόγω της απόστασης δεν θα μπορούν να συναντιούνται συχνά. Ο μικρός γιός, ο Λάζαρ, την πείθει να παντρέψει την Πετκάνα στα ξένα με το επιχείρημα ότι όποτε θέλει να επισκέπτεται την κόρη της θα την μεταφέρουν τα παιδιά της. Η μάνα πείθεται και η Πετκάνα, αν και δεν επιθυμεί να φύγει και στεναχωριέται, παντρεύεται και φεύγει μακριά. Λίγο μετά, δυστυχώς, εκδηλώνεται

¹ Σκαρτσής, Σ., (1994). *Το δημοτικό τραγούδι*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, σ. 58-59.

² Πολίτης, Ν., (1978). *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 7η έκδοση. Αθήνα: Βαγιονάκης, σ. 140.

³ Αλεξίου, Στ., (2003). Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Στο περιοδικό *Νέα Εστία*, τεύχος 1762, Δεκέμβριος 2003, σ.756-763.

⁴ Οι φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», (2006). *Αίμος, ανθολογία βαλκανικής ποίησης*. Αθήνα: των ιδίων.

επιδημία πανούκλας στην περιοχή, πεθαίνουν και τα εννιά αδέρφια και οι εννέα νεαρές νύφες και απομένει η μάνα μοναχή, για να μεγαλώσει τα εννέα εγγόνια της.

Το Ψυχοσάββατο η μάνα πηγαίνει στα νεκροταφεία για να κάνει το μνημόσυνο των γιων της. Ρίχνει κρασί στα μνήματα και όλους τους μνημονεύει. Στον τάφο όμως του Λάζαρ δεν χύνει κρασί, ούτε τον μνημονεύει, αντίθετα τον καταριέται να πέσει στον γκρεμό και η γη να μην τον δέχεται, γιατί τον θεωρεί υπεύθυνο για το γάμο της Πετκάνα στα ξένα και την απουσία της τώρα που πέθαναν όλα τα αδέρφια. Είναι μεγάλης ηλικίας και δεν μπορεί να ταξιδέψει τόσο μακριά, ούτε η κόρη της μπορεί να έρθει αν την επισκεφτεί.

Ο Λάζαρ ακούει την κατάρα της μητέρας του και παρακαλάει το Θεό να τον αναστήσει, με σκοπό να πάει όσο πιο γρήγορα γίνεται και να φέρει πίσω την Πετκάνα.

Ο Θεός του δίνει ψυχή και ο Λάζαρ τρέχει γρήγορα στην αδελφή του.

Όταν συναντιούνται η Πετκάνα παρατηρεί ότι το χέρι του μυρίζει μούχλα. Ο Λάζαρ την ξεγελά, λέγοντας ψέματα ότι η μυρωδιά οφείλεται στην πολλή δουλειά και την παροτρύνει να βιαστεί γιατί η μάνα τους είναι βαριά άρρωστη και μπορεί να μην την προλάβουν ζωντανή.

Η Πετκάνα πείθεται και ξεκινάει το ταξίδι της επιστροφής. Στο δρόμο η μυρωδιά από τα ρούχα εξακολουθεί και ο Λάζαρ εφευρίσκει διάφορες δικαιολογίες. Ένα πουλί βλέπει το άλογο με το παράταιρο ζεύγος αναβατών, παίρνει ανθρώπινη λαλιά και αναρωτιέται. Τα χωράφια είναι όλα θερισμένα εκτός από τα δικά τους. Όλα αυτά προβληματίζουν την Πετκάνα, όμως οι δικαιολογίες του αδελφού της την καθησυχάζουν.

Πριν φτάσουν στο χωριό ο Λάζαρ σταματάει το άλογο Το ταξίδι του τελειώνει εδώ. Με τη δικαιολογία ότι πρέπει να πάει να τελειώσει ένα μισοθερισμένο χωράφι την προτρέπει να πάει στο σπίτι τους, να δει τη μάνα τους και να της πει ότι αυτός την έφερε πίσω. Επειδή γνωρίζει ότι αυτό δεν θα γίνει πιστευτό από τη μάνα τους, δίνει στην Πετκάνα το ασημένιο δαχτυλίδι των αρραβώνων του για απόδειξη. Η Πετκάνα φτάνει στο σπίτι όπου η μάνα φροντίζει τα εννέα εγγόνια της. Νομίζοντας ότι είναι προσωποποιημένη η πανούκλα δεν της ανοίγει. Γνωρίζοντας ότι ο Λάζαρ είναι νεκρός, δεν πιστεύει ότι αυτός γύρισε πίσω την κόρη της. Τη στιγμή που αναγνωρίζει το δαχτυλίδι, πιστεύει τα λόγια της κόρης, μάνα και κόρη αγκαλιάζονται και ξεσπάνε σε κλάματα, μέχρι που και οι δύο πεθαίνουν.

Στ.	ΛΑΖΑΡ ΚΑΙ ΠΕΤΚΑΝΑ (Βουλγαρία)
1	Πού το 'δαν και π' ακούστηκε
2	γυναίκα να γεννάει
3	γιους τριδυμάρια τρεις φορές,
4	να κάμει εννιά αδέρφια,
5	εννιά αδέρφια τρίδυμα,

6	μια κόρη, την Πετκάνα.
7	Κι η μάνα όλα τα πάντρεψε
8	και νοικοκύρεψε τα,
9	μόν' η Πετκάνα έμεινε κι
10	ήρθαν να τη γυρέψουν,
11	Για την Πετκάνα έρχονται,
12	δέκα χωριά απ' αλάργα.

13	Μα την Πετκάνα η μάνα της
14	μακριά πολύ δε δίνει.[...]
15	Μήτ' η Πετκάνα θενά 'ρθεί
16	Μήτε να πάει η μάνα.
17	Κι ο Λάζαρ ο τρανός της γιος
18	της μάνας του της λέγει:
19	- Για δώσ' την μάνα, δώσ' τηνα
20	κι είμαστε εννιά αδέλφια
21	κι αν μια φορά ο καθένας μας
22	σε πάει στην Πετκάνα,
23	εννιά φορές θε να τη δεις
24	κι εννιά φορές θα γίνει.
25	Κι η μάνα του τον άκουσε
26	ταίριαζε την Πετκάνα.
27	Την Πέτκα νοικοκύρεψε
28	δέκα χωριά αλάργα.
29	Με γάμο και αν ήρθανε
30	να πάρουν την Πετκάνα
31	κλαίγ' η Πετκάνα, μύρεται,
32	δε στέργει αν τη δώκουν,
33	τι ήταν μακριά, πολύ μακριά,
34	δέκα χωριά αλάργα.
35	Σαν βγήκε η Πέτκα απ' την αυλή
36	μαύρη πανούκλα μπήκε.
37	Τους σκότωνε, τους σκότωνε
38	η μαύρη η πανούκλα
39	Τους σκότωσε, τα ξέκανε
40	και τα εννιά αδέλφια
41	κι εννιά νυφάδες, όλες νιες—
42	αφήκ' εννιά αγγόνια.
43	Σαν ήρθε ψυχοσάββατο
44	χύν' το κρασί η μάνα,
45	χύν' το κρασί στα μνήματα
46	κι όλους τους μνημονεύει.
47	Στου Λάζαρου τα χώματα
48	κρασί δε χύν' η μάνα,
49	δε χύν' η μάνα το κρασί,
50	δέν τονε μνημονεύει.
51	Βαριά πολύ η μάνα του
52	τον Λάζαρ καταριόταν.
53	Να γκρεμιστείς, μπρε Λάζαρε
54	η γης να μη σε στέργει,
55	που την Πετκάνα μ' έδωκες
56	και γνωριμιά δεν έχω,
57	Μήτε να πάω δύναμαι
58	μήτε κι η Πέτκα να 'ρθει.
59	Κι ο Λάζαρ απ' το μνήμα του
60	το θεό παρακαλούσε:
61	-Θε μου, ακούς και βλέπεις πώς
62	η μάνα μ' με γκρινιάζει;
63	Για δώσ' μου, Θεέ μου, δώσε μου
64	χώμα – αλαφρό κορμάκι,
65	κιβούρι- γρήγορο φαρί,
66	κι αυτό το σταυρουλάκι
67	κάμε το κίτρινο φλασκί
68	να πάγω στην Πετκάνα.
69	Να πάγω, Θεέ μου, να τη βρω
70	στη μάνα να τη φέρω,
71	τι μένα η μανούλα μου

72	πολύ με καταριέται.
73	Και το παράπονο ο Θεός
74	περίσσα πόνεσέ το.
75	Το 'καμ' ο Κύριος, το 'καμε:
76	χώμα – αλαφρό κορμάκι
77	κιβούρι- γρήγορο φαρί
78	κι αυτό το σταυρουλάκι
79	το κάμε κίτρινο φλασκί
80	κι ο Λάζαρ σκώθη, πάει.
81	Τη θύρα όντας έκρουε
82	σκώθη κι ανοίγ' η Πετκα.
83	Κι όντας η Πέτκα τον θωρεί
84	τον πιάνει από το χέρι.
85	Το χέρι του ασπάζεται,
86	το χέρι του φιλάει.
87	Το χέρι μούχλα μύριζε,
88	γη μαύρη, χωματίλα
89	κι η Πέτκα λέει του Λάζαρου:
90	-Αδελφι μ' μπάτε Λάζαρε,
91	μούχλα τι μου μυρίζεις;
92	Κι ο Λάζαρος με πονηριά
93	γελούσε την Πετκάνα:
94	-Πέτκα, Πετκάνα, αδελφή μ',
95	απ' την αυλή σαν βγήκες,
96	η μάνα μας ξεχώρισε
97	και χτίσαμε εννιά σπίτια.
98	Βαριά σανίδια σκώσαμε,
99	γι' αυτό μυρίζω μούχλα.
100	Γι' άντε Πετκάνα, αδελφή μ',
101	κι η μάνα είν' στο στρώμα,
102	κάνε την προφταίνουμε,
103	κάν ' όχι και πεθαίνει.
104	Κι η Πέτκα σιγουρίστηκε
105	και πήρανε τη στράτα.
106	Πήγαιναν όπου πήγαιναν,
107	κι η Πέτκα λέει στον Λάζαρ:
108	-Λάζαρε, μπάτε Λάζαρε,
109	μούχλα τι μου μυρίζεις;
110	Μούχλα μυρίζεις, μαύρη γη,
111	κι είν' το σαγιάκι σ' σάπιο;
112	-Πέτκα, Πετκάνα, αδελφή μ',
113	στη στράτα όταν μπήκα
114	δροσό του θέρου έπεσε,
115	μούσκεψε το σαγιάκι μ',
116	το ρούχο δεν το στέγνωσα,
117	γι' αυτό έχει σαπίσει.
118	Πήγαιναν όπου πήγαιναν,
119	περνούν πράσινο δάσος
120	κι ένα πουλάκι λάλησε:
121	—Θεούλη μ', Κύριε Ύψιστε,
122	πού το 'δαν και π' ακούστηκε
123	να περπατεί αντάμα
124	ο ζωντανός ο άνθρωπος
125	με τον αποθαμένο!
126	Κι η Πέτκα λέει του Λάζαρου:
127	-Λάζαρε, μπάτε Λάζαρε,
128	τι 'ν' τούτο αδελφι Λάζαρε,
129	που το πουλί λαλούσε:
130	Πού το 'δαν και π' ακούστηκε

131	να περπατεί αντάμα
132	ο ζωντανός ο άνθρωπος
133	με τον αποθαμένο!
134	Κι ο Λάζαρος της έλεγε:
135	-Περπάτα, αδελφούλα,
136	εδώ είν' δάσος πράσινο
137	πο' 'χει λογιών πουλάκια
138	π' όλες τις γλώσσες τις μιλούν
139	και τις καταλαβαίνουν
140	Πήγαιναν όπου πήγαιναν,
141	χωράφια θερισμένα,
142	μόν' τα δικά τους κάθονται.
143	Κι η Πέτκα λέει στον Λάζαρ:
144	-Λάζαρε, αδέλφι μ', τα σπαρτά
145	όλα τους θερισμένα
146	και τα δικά σας κάθονται;
147	Κι ο Λάζαρος της απαντά:
148	-Περπάτα, αδελφούλα μου,
149	κι εχτίσαμ' εννιά σπίτια,
150	βαθιά κατώγια σκάψαμε,
151	χωράφια δεν θερίσαμ'.
152	Κει που θενά μπουν στο χωριό
153	στην Πέτκα λέει ο Λάζαρ:
154	-Παν' αδελφούλα, σπίτι μας
155	και σα ρωτήσσει η μάνα
156	κόρη μου ποιος σε έφερε,
157	ευθύς να απαντήσσεις:
158	Ο μπάτε Λάζαρ μ' έφερε.
159	Κι αν δεις πως δε πιστεύει,
160	να πάρ' την αρραβώνα μου,
161	το ασημοδαχτυλίδι,
162	τ' αρραβωνοδαχτύλιδο
163	δώσ' της το ασημένιο,
164	που η μάνα μου τα' αγόρασε
165	για τα' αρραβώνισμά μου.
166	Δώσ' της το δαχτυλίδι μου
167	κι αυτή θα σε πιστέψει.
168	Εγώ θα πάω αδελφή μ'
169	ως τον ψηλό το λόφο,
170	σπαρτό μεγάλο που ' χουμε
171	κι είν' μισοθερισμένο.
172	Πήγ' η Πετκάνα σπίτι τους,
173	κλαίγαν εννιά εγγόνια.
174	Η μάνα της τα 'σύχαζε
175	κι η Πέτκα της φωνάζει
176	—Σήκω,μανούλα, κι άνοιξε,

177	έλα μου, σήκω, μάνα.
178	Κι η μάνα της εχούγιαξε
179	‘πό μέσ' από το σπίτι:
180	-Πανούκλα, δε σου έφτανε
181	μπρε συ μαύρη πανούκλα,
182	πανούκλα, που μου ξέκαμες
183	εννιά τρίδυμα αδέλφια
184	κι εννιά νυφάδες όλες νιές,
185	μόν' έρχεσαι ακόμα,
186	μπρε συ πανούκλα έρχεσαι
187	για εννιά μωρά εγγόνια;
188	Σήκω,μανούλα, κι άνοιξε,
189	έλα μου, σήκω, μάνα.
190	δεν είμαι 'γω,μανούλα μου,
191	η μαύρη η πανούκλα,
192	μόν' είμαι η θυγατέρα σου,
193	η κόρη σου η Πετκάνα.
194	Τότες η μάνα άνοιξε
195	και στην Πετκάνα κρένει:
196	-Κόρη μου, ποιος σε έφερε,
197	δε σ' είδαμ' εννιά χρόνια.
198	-Ο μπάτε Λάζαρ μ' έφερε.
199	Κι η μάνα της τής λέγει:
200	- Ψέματα θυγατέρα μου,
201	λέγε σ' όποινε θέλεις,
202	τη μάνα όμως δεν μπορείς
203	με ψέματα να παίζεις.
204	Ο Λάζαρ το αδέλφι σου
205	πάν' τώρα εννιά τα χρόνια,
206	Πετκάνα, που τον ξέκαμε
207	η μαύρη η πανούκλα.
208	Κι η Πέτκα λέει στη μάνα της:
209	-Σα δε πιστεύεις, μάνα,
210	να, πάρ' την αρραβώνα του,
211	το ασημοδαχτυλίδι,
212	τ' αρραβωνοδαχτύλιδο
213	που του 'χεις αγοράσει.
214	Κι η γριάμανούλα της
215	βλέπει το δαχτυλίδι,
216	και τότε την επίστεψε
217	την κόρη της Πετκάνα.
218	Κι οι δυο αντάμα κλαίγανε
219	ώσπου κι οι δυο απόθαναν.

4. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΛΟΓΗ «ΛΑΖΑΡ ΚΑΙ ΠΕΤΚΑΝΑ»

Θεωρητικά η έννοια του πολιτισμού απλώνεται πολυεπίπεδα σε ολόκληρο το φάσμα της καθημερινότητάς μας σε υλικό και πνευματικό επίπεδο.

Ομάδες, λαοί και κράτη διαμορφώνουν και αναπτύσσουν, διαχρονικά, ιδιαίτερα πολιτισμικά επίπεδα. Στην μακρόχρονη αυτή διαδικασία εξελίσσουν τον υλικό τους πολιτισμό και, παράλληλα, ανάμεσα στα μέλη τους διαμορφώνονται πλέγματα

κοινωνικών σχέσεων υιοθετούνται κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές και επικρατούν αξίες και αντιλήψεις, οι οποίες μπορούν να καταγραφούν, να εξεταστούν και να κατηγοριοποιηθούν ως προς την πολιτισμική διαφοροποίησή τους.

Μέσα από συγκεκριμένες δραστηριότητες μπορούμε να διερευνήσουμε και να αξιολογήσουμε ως ένα βαθμό το επίπεδο του πολιτισμού που αναπτύχθηκε σε συγκεκριμένη περίοδο και σε συγκεκριμένο χώρο αναφοράς⁵.

Στην προσπάθειά μας να αναδείξουμε ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία, ικανό εργαλείο στα χέρια μας αποτελεί η ανάλυση και η ερμηνευτική προσέγγιση διαχρονικών λογοτεχνικών έργων της αντίστοιχης περιόδου. Αναφερόμαστε δε ιδιαίτερα σε έργα τα οποία για αιώνες μετά τη δημιουργία τους έχουν καταφέρει να ικανοποιούν τις πνευματικές απαιτήσεις των αναγνωστών από άποψη αισθητικής αλλά και περιεχομένου, όσον αφορά τις αξίες που διαπραγματεύονται και προβάλλουν.

Στη βάση αυτή θα καταγράψουμε στη συνέχεια στοιχεία υλικού πολιτισμού της εποχής και θα αναλύσουμε πράξεις, σκέψεις και συναισθήματα των πρωταγωνιστών του τραγουδιού «Λαζάρ και Πετκάνα», όπου εντοπίζονται στοιχεία υλικού πολιτισμού αλλά και πολλαπλές κοινωνικές συμπεριφορές και παγιωμένες αντιλήψεις και δοξασίες, οι οποίες με βάση όσα αναφέραμε προηγουμένως χαρακτηρίζουν το επίπεδο πολιτισμού που αναπτύχθηκε στη συγκεκριμένη περιοχή(Βουλγαρία) και στην χρονική περίοδο που αναφέρεται το τραγούδι.

Επομένως, με κάθε μία ομοιότητα ή διαφορά που θα καταγράψουμε, θα πιστοποιούμε και τις πολιτισμικές συνάψεις ή διαφοροποιήσεις που υφίστανται στα συγκεκριμένα περιβάλλοντα(ελληνικό- βουλγάρικο), αλλά και στις συμπεριφορές των πρωταγωνιστών. Για την οικονομία του χώρου θα ομαδοποιούμε τα ευρήματα κάθε ενότητας και θα τα παρουσιάζουμε συνοπτικά σε πίνακες, ώστε να γίνονται ευκολότερα αντιληπτά.

Συνοπτικά αναφέρουμε τα εξής:

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΛΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Εντοπίστηκαν στοιχεία όπως ή ύπαρξη οργανωμένης κοινότητας, ανθρώπινες παρασκευές(κρασί, σπαρτά) ή κατασκευές (μνήματα, κιβούρι, φλασκί, σταυρουλάκι, θύρα, αυλή, σπίτια, σανίδια, στρώμα, στράτα, ρούχο, κατώγια, ασημοδαχτυλίδια):

Στίχοι	Κείμενο	Στίχοι	Κείμενο
11-12	για την Πετκάνα έρχονται,	137-139	<u>πο' 'χει λογιών πουλάκια</u>
	<u>δέκα χωριά</u> απ' αλάργα.		<u>π' όλες τις γλώσσες τις μιλούν</u>
45	<u>χύν' το κρασί στα μνήματα</u>		<u>και τις καταλαβαίνουν</u>
65-67	<u>κιβούρι- γρήγορο φαρί</u>	149-150	<u>κι εχτίσαμ' εννιά σπίτια,</u>
	<u>κι αυτό το σταυρουλάκι</u>		<u>βαθιά κατώγια σκάψαμε.</u>

⁵ Φρυδάκη, Ε., (2003). *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κρητική, σ. 175.

	κάμε το κίτρινο φλασκί		χωράφια δεν θερίσαμ'.
81	Τη θύρα όντας έκρουε	152	Κει που θενά 'μπουν στο χωριό
95	Απ' την αυλή σαν βγήκες,	154	-Παν' αδελφούλα, σπίτι μας
97-98	και χτίσαμε εννιά σπίτια.	159-163	Κι αν δεις πως δε πιστεύει,
	Βαριά σανίδια σκώσαμε,		να πάρ' την αρραβώνα μου,
101	κι η μάνα είν' στο στρώμα,		το ασημοδαχτυλίδι,
111	κι είν' το σανιάκι σ' σάπιο;		τ' αρραβωνοδαχτύλιδο
113	στη στράτα όταν μπήκα		δώσ' της το ασημένιο
116	το ρούχο δεν το στέγνωσα,	170	σπαρτό μεγάλο που 'χουμε

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

Εντοπίστηκαν συμπεριφορές σχετικές με το έθιμο του γάμου, τη λειτουργία της οικογένειας, τις διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς και επικρατούσες αντιλήψεις για ιδέες όπως ο όρκος/η υπόσχεση και η τήρησή τους, η κατάρα και οι συνέπειές της και δοξασίες όπως η εμφάνιση εξωπραγματικών στοιχείων κλπ:

Στίχοι	Κείμενο	Στίχοι	Κείμενο	Στίχοι	Κείμενο
1-10	Πού το 'δαν και π' ακούστηκε γυναίκα να γεννάει γιους τριδυμάρια τρεις φορές, να κάμει εννιά αδέλφια, εννιά αδέλφια τριδυμα, μια κόρη, την Πετκάνα. Κι η μάνα όλα τα πάντρεψε και νοικοκύρεψε τα μόν' η Πετκάνα έμεινε κι	35-42	Σαν βγήκε η Πέτκα απ' την αυλή μαύρη πανούκλα μπήκε. Τους σκότωνα, τους σκότωνα η μαύρη η πανούκλα Τους σκότωσε, τα ξέκανε και τα εννιά αδέλφια κι εννιά νυφάδες, όλες νιες- αφήκ' εννιά αγγόνια.	104 120-125	Κι η Πέτκα συγυρίστηκε κι ένα πουλάκι λάλησε: - Θεούλη μ', Κύριε Ύψιστε, πού το 'δαν και π' ακούστηκε να περπατεί αντάμα ο ζωντανός ο άνθρωπος με τον αποθαμένο! πο' χει λογιών πουλάκια π' όλες τις γλώσσες τις μιλούν και τις καταλαβαίνουν
13-16	Μα την Πετκάνα η μάνα της μακριά πολύ δε δίνει.[...] Μήτ' η Πετκάνα θενά 'ρθεί μήτε να πάει η μάνα.	43-46	Σαν ήρθε ψυχασάββατο χύν' το κρασί η μάνα, χύν' το κρασί στα μνήματα κι όλους τους μνημονεύει,	159 166-167	Κι αν δεις, πως δε πιστεύει, δώσ' της το δαχτυλίδι μου κι αυτή θα σε πιστέψει.
20-24	κι είμαστε εννιά αδέλφια κι αν μια φορά ο καθένας μας σε πάει στην Πετκάνα, εννιά φορές θε να τη δεις κι εννιά φορές θα γίνει.	51-52 59-60 71-75	βαριά πολύ η μάνα του τον Λάζαρ καταριόταν. Κι ο Λάζαρ απ' το μνήμα του το θεό παρακαλούσε: τι μένα η μανούλα μου πολύ με καταριέται. Και το παράπονο ο Θεός περίσσα πόνεσέ το.	199-203	Κι η μάνα της της λέγει: -Ψέματα θυγατέρα μου, λέγε σ' όποιοιεν θέλεις, τη μάνα όμως δεν μπορείς με ψέματα να παίζεις.
29-34	Με γάμο και αν ήρθανε να πάρουν την Πετκάνα κλαίγ' η Πετκάνα, μύρεται, δε στέργει αν τη δώκουν τι ήταν μακριά, πολύ,μακριά δέκα χωριά αλάργα.	80 84-86 92-93	Το 'καμ' ο Κύριος, το 'καμε: κι ο Λάζαρ σκώθη, πάει. τον πιάνει από το χέρι. Το χέρι του ασπάζεταιται, το χέρι του φιλάει. Κι ο Λάζαρος με πονηριά γελούσε την Πετκάνα:	208-210 214-217	Κι η Πέτκα λέει στη μάνα της: -Σα δε πιστεύεις, μάνα, να, πάρ' την αρραβώνα του, Κι η γριά μανούλα της βλέπει το δαχτυλίδι, και τότε την επίστεψε την κόρη της Πετκάνα.

5. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΟΚΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΑΡΑΛΟΓΩΝ

Η πλοκή των δύο παραλογών είναι σχεδόν ταυτόσημη, με πολλές ομοιότητες σε επίπεδο προσώπων, κοινωνικών διαδικασιών και βίωσης εξωπραγματικών καταστάσεων, γύρω από τα οποία διαμορφώνεται η πλοκή και εξελίσσεται η υπόθεση: προξενιό, γάμος, όρκος, θανατικό, κατάρα, νεκρανάσταση, θάνατος.

Τοποθετώντας τα γεγονότα σε μία προφανή χρονολογική σειρά, μπορούμε να εντοπίσουμε και στις δύο παραλογές:

❖ **Τους προξενιάδες:**

Εμφανίζονται και στα δύο τραγούδια, αλλά η προέλευσή τους δηλώνεται μόνο στο ελληνικό(Βαβυλώνα). Ανατρέπουν την ησυχία της οικογένειας, δημιουργούν νέα δεδομένα, προκαλούν διάσταση απόψεων και οδηγούν τους δύο μικρούς γιούς στον όρκο και στην υπόσχεση αντίστοιχα. Η τέχνη του προξενιού ήταν και είναι πάντα επίκαιρη. Ο ρόλος των προξενιάδων την εποχή εκείνη ήταν μπορούμε να ισχυριστούμε παρόμοιος με τον σύγχρονο, όμως οι αποστολές πολύ πιο μακρινές και χρονοβόρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιλογή της συζύγου του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου από γυναίκες που είχαν φέρει στο παλάτι οι απεσταλμένοι του Παλατιού σε ολόκληρη την επικράτεια⁶.

❖ **Το κοινωνικό γεγονός του γάμου:**

Σε κανένα από τα δύο τραγούδια δεν περιγράφεται το μυστήριο γύρω από το οποίο πλέκονται τα νήματα στην αρχή της ιστορίας. Αποτελεί βασικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής που παρεπόμενα συνδέεται με τον αποχωρισμό, αφού η νύφη εγκαθίσταται συνήθως στο σπίτι του γαμπρού⁷. Στοιχείο πολιτισμικό, καθώς σε κάθε περίοδο και σε κάθε λαό λειτουργεί αναπαραγωγικά αλλά και ως συναλλαγή, αφού η κάθε οικογένεια επιδιώκει να κάνει την πιο συμφέρουσα επιλογή. Για το λόγο αυτό στις παλαιότερες ανδροκρατούμενες κοινωνίες, τις περισσότερες φορές, το συμφέρον της οικογένειας προτάσσεται από τις ιδιαίτερες απόψεις των υποψήφιων νυφών.

❖ **Τον όρκο του Κωσταντή και την υπόσχεση του Λάζαρ:**

Δίνονται ώστε να καμφθεί η μάνα, να βρεθεί μία διέξοδος και να συντελεστεί ο γάμος.

Ο όρκος, που εμφανίζεται στη μυθολογία ως γιος της Έριδας⁸ ή του Αιθέρα και της Γαίας⁹, είναι στενά συνυφασμένος με τη δράση των Ερινυών, έργο των οποίων ήταν η αμείλικτη τιμωρία των επίορκων, όσων δηλαδή καταπατούσαν τον όρκο που είχαν δώσει.

Όταν ορκιζόμαστε συνήθως βεβαιώνουμε ή υποσχόμαστε κάτι, επικαλούμενοι ή θέτοντας ως εγγυητή το Θείο. Κατά τον Φραγκούλη όρκος είναι η επίκληση του ονόματος του Θεού ή κάποιου ιερού πράγματος για επιβεβαίωση λόγου ή υπόσχεσης¹⁰. Επομένως ο όρκος έχει ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς προϋποθέτει σταθερή πίστη σε αξίες¹¹.

⁶ Βακαλούδη, Αναστ., (1998). *Καλλιστεία και γάμος στο Βυζάντιο*. Θεσσαλονίκη: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, σ. 42-46.

⁷ Σκαρτσής, Σ., (1994). *Το δημοτικό τραγούδι*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, σ. 58.

⁸ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ, (1986). *Ελληνική Μυθολογία, τόμος 2^{ος}*. Αθήνα: Εκδοτική Ελλάδος Α.Ε., σ. 17.

⁹ Ρίσπεν, Ι., (1954). *Ελληνική Μυθολογία, τόμος Α'*, (μετάφραση Ν. Τετене). Αθήνα: Εκδόσεις ΠΕΡΓΑΜΗΝΑΙ, 2^η έκδοση, σ. 451.

¹⁰ Φραγκούλης, Αθ., (2001). *Λεξικό της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, σ.535.

¹¹ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ, (1986). *Ελληνική Μυθολογία, τόμος 2^{ος}*. Αθήνα: Εκδοτική Ελλάδος Α.Ε., σ. 274-275.

Το θέμα είναι τι θα συμβεί αν κάποια στιγμή χρειαστεί να τηρήσουμε τον όρκο μας; Αν δεν το κάνουμε, διαταράσσονται οι ισορροπίες και η τιμωρία είναι αναμενόμενη!

Θα δούμε στη συνέχεια ότι η τιμωρία για το Λάζαρ είναι πολύ πιο βαριά, αν αναλογιστούμε ότι τουλάχιστον αυτός δεν ενέπλεξε τα θεία στην προσπάθειά του.

❖ **Το θανατικό- τον ομαδικό αφανισμό από επιδημία:**

Είναι η παρέμβαση του αππροσδόκητου γεγονότος στην πλοκή του τραγουδιού, αν και οι επιδημίες δεν ήταν κάτι άγνωστο ή απρόβλεπτο την εποχή στην οποία εξελίσσεται η ιστορία μας. Σημασιολογικά και για την εξέλιξη της υπόθεσης μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η εμφάνισή του αποφέρει απότομη συναισθηματική αλλαγή στους εναπομείναντες πρωταγωνιστές, οι οποίοι αφενός πρέπει να ανταπεξέλθουν και να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες και αφετέρου οφείλουν να φροντίσουν όσους απομένουν ζωντανοί. Από τις αντιδράσεις τους θα καθοριστεί η εξέλιξη της ιστορίας και θα δρομολογηθεί το επικό φινάλε της.

❖ **Την κατάρα:**

Η κατάρα είναι έννοια αλληλοεξαρτώμενη με τον όρκο, καθώς προέρχεται ή εκπορεύεται από αυτόν, σχετιζόμενη άμεσα με την μη εκπλήρωσή του. Ο θρησκευτικός χαρακτήρας του όρκου και συνεπώς της κατάρας είναι δεδομένος.

Ο ρόλος της στην πλοκή των δύο τραγουδιών είναι εξίσου σημαντικός γι' αυτό ο αφηγητής την εκφέρει σε ευθύ λόγο. Η τιμωρία που επιβάλλεται στον Κωσταντή και στον Λάζαρ, «το ανακάλεμα»¹², που η μάνα πραγματοποιεί θρηνώντας πάνω στο μνήμα και η δοκιμασία που θα περάσουν, είναι η απόδοση δικαίου αλλά και η εκ των προτέρων αιτιολόγηση της υπερφυσικής δραστηριότητάς τους που θα ακολουθήσει¹³.

❖ **Την νεκρανάσταση¹⁴:**

Η επαναφορά των νεκρών στη ζωή, διακηρύσσεται από τον Χριστιανισμό, ιδιαίτερα στην απόδοση της συγκεκριμένης ικανότητας στο πρόσωπο του Χριστού (Ανάσταση του Λαζάρου). Στους Βαλκανικούς λαούς, ιδίως, υπάρχει διάχυτη η πίστη στην ύπαρξη βρικόλακων, ζόμπι ή όπως αλλιώς θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την ενδιάμεση κατάσταση στην οποία περιέρχονται ο Κωσταντής και ο Λάζαρ.

¹² Ρωμαίος, Κ., (1959). *Κοντά στις ρίζες. Έρευνα στον ψυχικό κόσμο του ελληνικού λαού*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της ΕΣΤΙΑΣ, σ. 370-385.

¹³ Ψυχογιού, Ε., (2008). «Μαυρηγή και Ελένη. Τελετουργίες θανάτου και γέννησης. Χθόνια μυθολογία, νεκρικά δρώμενα και μοιρολόγια στη σύγχρονη Ελλάδα». Στο: Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, (2008): *Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, αρ. 24. Αθήνα: ΔΙΟΡΑΣΙΣ- COMMUNICATION SERVICE- Ι. ΑΧΙΛΛΕΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε., σ. 46.

¹⁴ Μαρκαντώνης, Ι., (1952). Τα αδύνατα ή αμήχανα εις την δημοτικήν ποίησιν. Στο *Ελληνική Δημιουργία* τεύχος 105, «*Το δημοτικό μας τραγούδι, Στ' Αφιέρωμα*». Αθήνα, σ.725-731. Το κείμενο του συγκεκριμένου τεύχους περιλαμβάνεται και στο συλλογικό έργο: «*Το δημοτικό μας τραγούδι*», Αθήνα: Εκδόσεις ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 1994.

Για την ροή της ιστορίας: Αν δεν επιστρέψει στη γη τιμωρημένος ο υπόλογος γιος πώς θα μπορούσε να ξαναβρεθεί η κόρη με τη μάνα;

❖ Το θάνατο:

Το κλείσιμο του επίγειου κύκλου της ζωής, με την έλευσή του οποίου πολλές φορές λύνεται ένα πρόβλημα ή δημιουργείται νέο, αλλά και προσφέρεται στον αποθανόντα η επιζητούμενη κάθαρση. Και όταν εμπλέκονται υπερφυσικά στοιχεία, όπως αυτά που περιγράφονται στα δύο τραγούδια (όρκος ή έστω υπόσχεση, κατάρα, ανακάλεμα, συναντήσεις με νεκροζώντανους, κλπ), τότε ο ευρισκόμενος σε αυτήν την κατάσταση βιώνει το απόλυτο συναίσθημα, λειτουργώντας σε υψηλές στροφές ψυχικής έντασης.

Υπό αυτό το πρίσμα εξεταζόμενη η εικόνα των δύο αγκαλιασμένων γυναικών, της μάνας και της κόρης, που περιγράφουν οι αφηγητές είναι εικόνα τρομερής σύλληψης και προϊόν υψηλής ποιότητας ποίησης.

Και αν η ζωή για τις γυναίκες στο ελληνικό κείμενο δεν είχε πια κανένα νόημα, δεν ισχύει το ίδιο για το βουλγάρικο, όπου μετά το θάνατο τους απομένουν ζωντανά τα εννέα εγγόνια.

6. ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΛΟΓΗΣ

Λαμβάνοντας υπόψη τον τύπο της δομής της ελληνικής παραλογής, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε μία ανάλογη διευθέτησή της και στη βουλγάρικη.

Κατά την προσωπική μας άποψη, μπορούμε να εντοπίσουμε στο βουλγάρικο κείμενο οκτώ διακριτές αφηγηματικές ενότητες οι οποίες, μέσω της απαρίθμησης των στίχων τους οποίους περιλαμβάνει η καθεμία, επιγραμματικά οριοθετούνται ως εξής:

Αφηγηματικές ενότητες	Περιεχόμενο
Εισαγωγική ή πρώτη ενότητα (στ. 1-12)	✓ Ο αφηγητής περιγράφει μία οικογένεια που αποτελείται από εννιά τρίδυμους γιους οι οποίοι έχουν παντρευτεί και μια κόρη σε ηλικία παντρείας, την οποία επιθυμούν να παντρευτούν γαμπρού από μακριά.
Δεύτερη ενότητα (στ. 13-34)	✓ Ο μύθος αρχίζει να ξετυλίγεται: Η κόρη χωρίς να το επιθυμεί παντρεύεται, καθώς η υπόσχεση του μικρού γιου, του Λάζαρ, πείθει τη μάνα ότι θα μπορεί να επισκέπτεται συχνά την Πετκάνα.
Τρίτη ενότητα (στ. 35-42)	✓ Στην εξέλιξη της ιστορίας πεθαίνουν όλα τα αγόρια και οι νύφες από πανούκλα και απομένει η μάνα με τα εγγόνια.
Τέταρτη ενότητα (στ. 43-80)	✓ Παρεμβαίνουν ανώτερες-υπερφυσικές δυνάμεις. Η ανεκπλήρωτη υπόσχεση του Λάζαρ, και η κατάρα της μάνας στο μνήμα του, δημιουργούν ένα υπερφυσικό αδιέξοδο η άρση του οποίου θα δρομολογηθεί μέσα από τη νεκρανάσταση του Λάζαρ, έτσι ώστε να επιστρέψει την Πετκάνα στη μάνα τους και να λυθεί η κατάρα.
Πέμπτη ενότητα (στ. 81-105)	✓ Περιγράφεται η συνάντηση των δύο αδελφών, ο διάλογος μεταξύ τους, η ψευδής, εσκεμμένη επίκληση της αρρώστιας της μάνας με στόχο την γρήγορη επιστροφή.
Έκτη ενότητα (στ. 106-151)	✓ Περιγραφή του ταξιδιού της επιστροφής, με την εμφάνιση του ανθρωπομορφικού στοιχείου παράλληλα με την απόλυτα ανθρώπινη εικόνα των θερισμένων κάμπων, τα οποία γίνονται αφορμή για τον διάλογο των δύο αδελφών στο δρόμο για το σπίτι.
Έβδομη ενότητα (στ. 152-171)	✓ Άφιξη των δυο αδελφών στην πατρική γη και αποχώρηση του νεκραναστημένου αδελφού.

Συνοπτικά αλλά και ταυτόχρονα επεξηγηματικά- κριτικά η εξελικτική πορεία της αφήγησης έχει ως εξής:

Στίχοι	Πορεία αφήγησης- κριτικές επισημάνσεις
<u>Στίχοι 1-6:</u> Το τραγούδι ξεκινά με την παρουσίαση των πρωταγωνιστών-προσώπων	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η μάνα, οι εννέα τρίδυμοι γιοι και μία κόρη, η Πετκάνα. Ο πατέρας δεν αναφέρεται πουθενά, είναι δηλαδή απών ή πεθαμένος και δεν παίζει κανένα ρόλο στην πλοκή του τραγουδιού. Εξαρχής, δηλώνεται η ψυχική και σωματική δύναμη της μάνας που γέννησε τρεις φορές τρίδυμα-κάτι ιδιαίτερα δύσκολο- και μεγαλώνει δέκα παιδιά. Η απουσία του πατέρα αυξάνει τη σημασία της παρουσίας της και ο ηγετικός της ρόλος στην οικογένεια είναι ιδιαίτερα ενισχυμένος.
<u>Στίχοι 7-12:</u> Κι η μάνα όλα τα πάντρεψε... δέκα χωριά απ' αλάργα.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η άξια μάνα καλοπάντρεψε και τα εννέα παιδιά της. ✓ Η κόρη δεν περιγράφεται εμφανισιακά, αλλά έχει φτάσει και αυτή σε ηλικία γάμου με πολλούς υποψήφιους μνηστήρες.
<u>Στίχοι 13-16:</u> Μα την Πετκάνα η μάνα της... μήτε να πάει η μάνα.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Αναφορά στο οικογενειακό συμβούλιο που ακολουθεί την πρόταση γάμου από μακριά. Η γνώμη της μάνας είναι αρνητική διότι αν φύγει μακριά η Πετκάνα η επικοινωνία τους θα καταστεί αδύνατη. Προφανώς επιθυμεί να βρεθεί ένας γαμπρός από πιο κοντινή απόσταση. Η μονάκριβη κόρη και ο δεσμός της με τη μάνα αποτελούν ένα μοτίβο βασικό για την κατανόηση των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη μιας παραδοσιακής οικογένειας, εδώ βουλγάρικης. Από την άλλη θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε στη συνέχεια και τις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας. Σε αντίθεση με τη μάνα, τα οκτώ αδέρφια της Πετκάνα δε φαίνεται να εκφράζουν την άποψή τους. Μόνο ο μικρός γιός, ο Λάζαρ ,εμφανίζεται να διαφωνεί.
<u>Στίχοι 17-24:</u> Κι ο Λάζαρ ο τρανός της γιος... κι εννιά φορές θα γίνει.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Μία διαφωνία που δεν διστάζει να την εκφράσει μπροστά στη μάνα τους. Επιπρόσθετα φαίνεται στην ουσία να δεσμεύει και τα αδέρφια του. Αυτό υποδηλώνει ότι ή τα αδέρφια του εκτιμούν τις ικανότητές του, παραδέχονται την ηγετική του θέση και συμφωνούν με την άποψή του ή ότι δεν ασχολούνται σοβαρά με την υπόθεση του γάμου. Η αγάπη της μάνας προς το γιο είναι δεδομένη. Το ίδιο και η αγάπη του γιου προς την Πετκάνα. Μάνα και γιος αγαπούν την κόρη/αδελφή, αλλά εκφράζουν διαφορετικά την αγάπη τους.
<u>Στίχοι 25-34:</u> Κι η μάνα του τον άκουσε... δέκα χωριά αλάργα.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η αποδοχή της άποψής του από τη μάνα σημαίνει ότι τελικά η δέσμευση του Λάζαρ υπερσχύει του συναισθηματικού δεσμού της με την κόρη. Βασική διαπίστωση της μάνας-που οδηγεί στη διαμόρφωση της τελικής απόφασης- είναι ότι η υπόσχεση του γιου δεν εμπεριέχει καμιά ωφελμιστική αντίληψη, ούτε μπορεί να εκληφθεί ως έλλειψη αγάπης προς την Πετκάνα. ✓ Η κόρη δεν έχει το δικαίωμα της επιλογής. Διαμαρτύρεται, αντιδρά, στο τέλος όμως υποτάσσεται, υπακούει στην άποψη της οικογένειας και φεύγει μακριά για να παντρευτεί.
<u>Στίχοι 35-42:</u> Σαν βγήκε η Πέτκα απ' την αυλή... αφήκ' εννιά εγγόνια.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Όσα αφορούν στο γάμο παραλείπονται ως θεωρούμενα δευτερεύοντα ή αυτονόητα. ✓ Μετά την απομάκρυνσή της κόρης εμφανίζεται πανούκλα στον τόπο και πεθαίνουν τα εννέα αδέρφια με τις γυναίκες τους. Απομένουν ζωντανά τα εννέα εγγόνια και η μάνα.
<u>Στίχοι 43-58:</u> Σαν ήρθε ψυχοσάββατο... μήτε κι η Πέτκα να 'ρθει.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ψυχοσάββατο στα μνήματα. Το τελετουργικό της σπονδής, του χυσίματος κρασιού, γνωστό από τα αρχαία χρόνια, επαναλαμβάνεται κατά τη διάρκεια του μνημόσυνου. Η μάνα είναι θλιμμένη αλλά ήρεμη. Ενεργεί κατά τη γνωστή διαδικασία των ψυχοσάββατων, που τόσο μεγάλη συμβολική σημασία τους αποδίδεται από τη θρησκεία. Στον τάφο του Λάζαρ όμως σταματά το τελετουργικό. Δεν τον μνημονεύει αλλά τον καταριέται. ✓ Ο αφηγητής για να τονίσει την σημασία της στην πλοκή του μύθου δίνει την κατάρα σε πρώτο πρόσωπο¹⁵, κάνοντας ακόμη πιο έντονη τη συγκίνηση που αποπνέει το περιβάλλον των νεκροταφείων. Τρομερή η εικόνα της μάνας που μπροστά στο μνήμα του γιού της εκστομίζει λόγια βαριά, βγαλμένα μέσα από την ψυχή της. ✓ Πιστεύεται ότι η κατάρα του γονιού έχει τρομερό αντίκτυπο και είναι καθοριστικής

¹⁵ Βελουδής, Γ., (1994). *Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΔΩΔΩΝΗ, σ. 141.

	<p>σημασίας για την ζωή αυτού στον οποίο απευθύνεται.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Η μάνα δεν πρόκειται να ξανασυναντήσει την κόρη της -φυσιολογικά- λόγω της απόστασης. Μόνο αν γίνει κάτι αφύσικο θα μπορέσει να την ξαναδεί. Και το αφύσικο το προκαλεί η κατάρα. Η μάνα απαιτεί, οπότε ο γιος πρέπει αναγκαστικά να αναστηθεί και να τηρήσει την υπόσχεσή του. Το ανακάλεμα - επανάκληση του Λάζαρ στον Άνω κόσμο γίνεται για να μπορέσει να γυρίσει η Πετκάνα και να λυθεί η κατάρα της μάνας
<p><u>Στίχοι 59-72 και 72-80:</u> Κι ο Λάζαρ απ' το μνήμα του... κι ο Λάζαρ σκώθη, πάει.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ο γιος παρακαλά το Θεό να τον προμηθεύσει με τα απαραίτητα για να μπορέσει να πάει γρήγορα στην Πετκάνα και να τη φέρει πίσω. Ο αφηγητής δίνει την παράκληση σε πρώτο πρόσωπο για να δώσει ζωντανία και παραστατικότητα στην αφήγηση, αλλά και για να δηλωθεί η κατάσταση ταραχής στην οποία έχει περιέλθει ο Λάζαρ. Όλα πρέπει να γίνουν γρήγορα γιατί η νεκράνάσταση θα έχει περιορισμένη διάρκεια. ✓ Ο Θεός στη μεγαλοθυμία του συγκινείται και ο αφηγητής ξεσπά ενθουσιασμένος!
<p><u>Στίχοι 81-105:</u> Τη θύρα όντας έκρουε... και πήρανε τη στράτα.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Με γοργό ρυθμό προχωρά η εξέλιξη του μύθου. Ο Λάζαρ φτάνει στο σπίτι της Πετκάνα. Η Πετκάνα, από σεβασμό στον αδελφό της του φιλάει το χέρι και τα ερωτηματικά αρχίζουν να τη βασανίζουν. Ο Λάζαρ είναι πανέξυπνος και δεν χρονοτριβεί. Βρίσκει άμεσα μία πιστευτή απάντηση ισχυριζόμενος ψευδώς ότι η μάνα τους είναι ετοιμοθάνατη και πρέπει να βιαστούν αν θέλουν αν τη προλάβουν ζωντανή. Ο διάλογός τους είναι πολύ σύντομος. Αν και είναι μακρύτερο σε έκταση, όλα κινούνται πιο γρήγορα στο βουλγάρικο τραγούδι.
<p><u>Στίχοι 106-151:</u> Πήγαιναν όπου πήγαιναν... Χωράφια δεν θερίσαμ'.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Το ταξίδι της επιστροφής. Οι ανησυχίες της Πετκάνα εντείνονται καθώς βρίσκεται αρκετή ώρα κοντά στον Λάζαρ. Η μυρωδιά του σώματος και τα σαπισμένα ρούχα βρίσκουν την αιτιολόγησή τους στη βιασύνη του Λάζαρ να πάει και να γυρίσει γρήγορα στο σπίτι. Δε πρόλαβε να στεγνώσει τα ρούχα του γι' αυτό και μυρίζουν. Η άμεση απάντηση την καθησυχάζει. ✓ Τώρα είναι η ώρα να παρέμβει το εξωπραγματικό στοιχείο για να δώσει έμφαση στην αφήγηση. Στην πορεία της επιστροφής συμπλέκονται ο πραγματικός με τον φανταστικό κόσμο. Ένα πουλί παίρνει ανθρώπινη λαλιά και δηλώνει την απορία της φύσης, αλλά δεν θα γίνει αιτία να αποκαλυφθεί η πραγματικότητα. Για ακόμη μία φορά ο Λάζαρ απαντά με τρόπο απόλυτα πιστευτό και η Πετκάνα δεν έχει λόγο να τον αμφισβητήσει. ✓ Πλησιάζοντας στον τόπο τους, η Πετκάνα αναγνωρίζει τα χωράφια τους και απορεί που ακόμη έχουν μείνει μισοθερισμένα. Η εύστοχη παρατήρησή της υποδηλώνει ότι έχει γνώσεις από αγροτικές δουλειές. Και πάλι ο Λάζαρ έχει την κατάλληλη απάντηση. Όσο και αν επιβραδύνεται η αφήγηση με το διάλογο των δύο αδελφών, κάποια στιγμή φτάνουν κοντά στο χωριό.
<p><u>Στίχοι 152-171:</u> Κει που θενά 'μπουν στο χωριό... κι είν' μισοθερισμένο.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ο Λάζαρ έχει φτάσει πολύ κοντά στην εκπλήρωση της υπόσχεσής του προς τη μάνα. Το μυστήριο στην κορύφωσή του. Για να μη δώσει την παραμικρή υποψία αλλά και για να μη τρομάξει την αδελφή του, βρίσκει μία ανθρώπινη δικαιολογία για να αποχωρήσει και να ξαναμπεί στο μνήμα. Εντελώς διαφορετική η εικόνα και «αθόρυβη» σε σχέση με την αποχώρηση του Κωνσταντή. ✓ Τα έχει υπολογίσει όλα. Επειδή προβλέπει ότι η μάνα μετά από τόσο καιρό δεν θα αναγνωρίσει την κόρη της, δίνει στην Πετκάνα ως σημάδι αναγνώρισης το δαχτυλίδι του αρραβώνα του. Με αυτόν τον τρόπο είναι πλέον απόλυτα σίγουρος ότι η μάνα θα καταλάβει ότι αυτός κράτησε την υπόσχεσή του και έφερε τις δύο γυναίκες ξανά κοντά. Επομένως η μάνα θα πάρει πίσω την κατάρα της και ο γιός θα αναπαυθεί οριστικά στον τάφο του.
<p><u>Στίχοι 172- τέλος</u> Πήγ' η Πετκάνα σπίτι τους... ώσπου κι οι δυο απόθαναν.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η συνάντηση μάνας και κόρης και η λύση του δράματος. Η κορύφωση και το τέλος. ✓ Η Πετκάνα μπροστά στο πατρικό της ακούει φωνές παιδιών και μια γυναικεία φωνή να προσπαθεί να τα ηρεμήσει. Φωνάζει τη «μανούλα» της. Η συγκίνηση και το πέρασμα των χρόνων την έχουν κάνει να ξεχάσει όσα συνέβησαν την τελευταία φορά που όλη η οικογένεια ήταν παρούσα. ✓ Η μάνα παραγνωρίζει. Νομίζει ότι η πανούκλα επέστρεψε για να ολοκληρώσει το φρικτό της έργο, παίρνοντας και τα εννέα εγγόνια της. Βγάζει όλη την πίκρα της. Δεν της έφθανε ο πόνος από το χαμό των γιών και των νυφάδων, αυτή τη φορά θα ήταν ολική καταστροφή... ✓ Η κόρη ξανακτυπά την πόρτα και δηλώνει την ταυτότητά της. Η μάνα δείχνει να λυγίζει ακούγοντας το όνομα. Την είχε ξεγράψει και πίστευε ότι δεν επρόκειτο να τη ξαναταμύσει. Δεν μπορεί όμως να πιστέψει ότι την έφερε πίσω ο νεκρός γιός της. Νομίζει ότι την κοροϊδεύει λέγοντας της ψέματα. ✓ Τώρα είναι η στιγμή να μάθει η Πετκάνα την αλήθεια για την πραγματική κατάσταση του Λάζαρ και το μαθαίνει σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση από την ίδια τη μητέρα της. Δεν την πιστεύει γιατί θεωρεί ότι έχει δει ζωντανό το Λάζαρ και έχει το αρραβωνοδαχτυλίδι του στο χέρι της ως τελευταίο επιχείρημα. Ένα άψυχο αντικείμενο, τόσο γνώριμο όμως στη μάνα, αποκαλύπτει την ταυτότητα της απροσδόκητης επισκέπτριάς. Η συνάντησή τους γεμάτη

συγκίνηση, το κλάμα φυσιολογική εξέλιξη και από την έντονη συναισθηματική τους ταραχή οδηγούνται και οι δύο στο θάνατο.

✓ Η μάνα ίσως πληρώνει με τον θάνατό της την κατάρα που έγινε αιτία να μη βρίσκει ανάπαυση στο Λάζαρο.

7. ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΑΡΑΛΟΓΩΝ

Συγκρίσιμα δεδομένα μεταξύ των δυο τραγουδιών εντοπίζονται και στην απαρίθμηση των πρωταγωνιστών τους, καθώς διαπιστώνεται ότι και στις δυο περιπτώσεις εμπλέκονται περίπου τα ίδια πρόσωπα, αν και ο ρόλος τους και οι συμπεριφορές τους συχνά διαφοροποιούνται.

Γενική διαπίστωση είναι ότι τα πρόσωπα στο βουλγάριο τραγούδι κινούνται σε πιο γήινες διαστάσεις από το ελληνικό.

❖ **Το πρώτο πρόσωπο που παρουσιάζεται από την αρχή και των δυο τραγουδιών είναι η μάνα.**

Στο ελληνικό τραγούδι βοηθά στην εξέλιξη του μύθου και την καθορίζει κατά τρόπο ουσιαστικό. Δείχνει εξαιρετική αγάπη για την κόρη της και ταυτόχρονα λειτουργεί ως φορέας αγωγής, βοηθώντας μέσα από τις φροντίδες της Αρετή να συνειδητοποιήσει την κοινωνική της θέση.

Έχει άποψη για την επιλογή του γαμπρού και εκφράζει την αντίρρησή της ανταλλάσσοντας απόψεις ευθέως με τον Κωσταντή. Οφείλει, όμως, να ακούσει τη γνώμη των γιων της. Το γεγονός της αποδοχής της γνώμης του Κωσταντή δείχνει ότι πιθανόν δεν είναι σε θέση να επιβάλει τη δική της άποψη. Έχει την προνοητικότητα του μεγαλύτερου σε ηλικία και γνωρίζει ότι σε οποιασδήποτε μορφής γεγονότα κι αν εμπλακεί η οικογένεια η κόρη θα είναι απύσχα.

Η υπέρμετρη αγάπη της ωθεί τον Κωνσταντή να δώσει τον όρκο, που αποτελεί κεντρικό σημείο της πλοκής. Η μάνα απομένει μόνη, πικραμένη και δυστυχώς δικαιωμένη για τις αντιρρήσεις της σχετικά με το γάμο. Την πίκρα της την εξωτερικεύει στα νεκροταφεία, όπου εξαιτίας την κατάρα της θα προκληθεί η νεκρανάσταση του Κωσταντή.

Η κατάρα δίνεται από τον αφηγητή σε ευθύ λόγο για να τονιστεί όπως έχουμε ήδη αναφέρει και ο δικός της κεντρικός ρόλος της στην πλοκή του μύθου. Θα δρομολογήσει την αιτιολόγηση της νεκρανάστασης ώστε να την αποδεχτούμε ως κάτι το φυσικό, ή τουλάχιστον ως αναγκαίο για να επέλθει η λύση μέσω της εκπλήρωσης του όρκου. Μία εκπλήρωση όμως που θα αποδειχτεί πολύ οδυνηρή σε πρώτη φάση για την Αρετή (που βιώνει τη συνάντηση με έναν νεκροζώντανο) και σε δεύτερη και για τις δύο γυναίκες(που πεθαίνουν μαζί).

Παραιτείται από τα γήινα, δεν έχει κάτι χειροπιαστό να την απασχολεί. Δεν πιστεύει ότι γύρισε η κόρη της και τη ρωτά τρεις φορές για να το διαπιστώσει. Δεν ζητά αποδείξεις, γνωρίζει καλά την Αρετή της, την αντικρίζει και την αναγνωρίζει αμέσως. Η συγκίνησή της είναι τόσο έντονη που πεθαίνει στην αγκαλιά της κόρης της.

Ο θάνατος της ίσως είναι η κάθαρση που επέρχεται ως απάντηση στο γεγονός ότι εξαιτίας της ανατράπηκε η φυσική τάξη, καθώς προκάλεσε την παρέμβαση του θείου μέσω του ανακαλέματος του Κωσταντή, γι' αυτό και η τιμωρία στο τέλος με στόχο την αποκατάσταση των πραγμάτων.

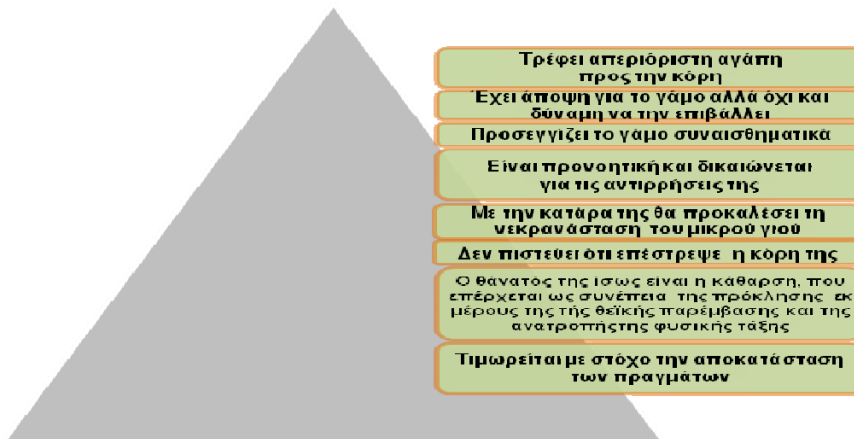
Στο βουλγάρικο τραγούδι η μάνα συμμετέχει στη συζήτηση του γάμου της κόρης και εκφράζει την αντίρρησή της, αλλά η υπόσχεση του Λάζαρ θα μετρήσει τελικά και θα κρίνει τη μοίρα της Πετκάνας. Η μάνα θα απομείνει μόνη με τα εννέα εγγόνια της. Το γεγονός αυτό είναι μεν ευχάριστο γιατί το θανατικό δεν την άφησε ολομόναχη, αλλά την επιβαρύνει σε μεγάλη ηλικία με την ανατροφή εννέα παιδιών, γεγονός δυσβάσταχτο για τους γέρικους ώμους της.

Η αρχική αντίδρασή της στα νεκροταφεία διαφέρει από την αντίστοιχη του ελληνικού τραγουδιού και κινείται σε χαμηλότερους τόνους, καθώς πραγματοποιεί το μνημόσυνο σύμφωνα με τα έθιμα και δεν στρέφει την οργή της στον εαυτό της. Ξαφνικά όμως οι τόνοι και η ένταση απογειώνονται: Στον τάφο του μικρού της γιου δεν μνημονεύει, βγάζει την πίκρα της και τον καταριέται. Η διαφορά εντοπίζεται στο εσωτερικό αξιακό σύστημα της μάνας, καθώς εδώ η κατάρα εκτοξεύεται για την αθέτηση μιας υπόσχεσης και όχι για τη μη εκπλήρωση ενός όρκου. Γι' αυτήν υπόσχεση και όρκος έχουν την ίδια βαρύτητα, είναι εξίσου ιεροί. Ενεργεί και αυτή ενάντια στη φύση, οπότε προφανώς ισχύουν και γι' αυτήν τα όσα προαναφέραμε για τη μάνα του Κωνσταντή.

Με το πέρασμα των χρόνων, η φροντίδα των εγγονών της τη βοηθά να μην παραιτηθεί, να παραμείνει στην πραγματικότητα της καθημερινής ζωής. Η αντίδρασή της στο χτύπημα της πόρτας δείχνει ότι έχει χάσει κάθε ελπίδα ότι θα ξανασυναντήσει την κόρη της και θεωρεί πλέον δεδομένο ότι δεν πρόκειται να ξαναϊδωθούν (κανείς δεν περιμένει την επιστροφή του ξενιτεμένου, όπως τονίσαμε στην εισαγωγή). Η αγάπη προς τα εγγόνια αλλά και το αίσθημα μιας νέας επικείμενης απώλειας, την ωθούν να φανερώσει την πίκρα της, νομίζοντας ότι πρόκειται να πεθάνουν και αυτά. Ανοίγει με το δεύτερο κτύπημα της πόρτας, αλλά γεμάτη αμφιβολίες ζητά απόδειξη για την ταυτότητα της κόρης. Ευτυχώς ο Λάζαρ είχε προβλέψει την εξέλιξη και έτσι επέρχεται η αναγνώριση και η κάθαρση.

Συνοπτικά η μάνα και στα δύο τραγούδια βοηθά και καθορίζει κατά τρόπο ουσιαστικό την εξέλιξη του μύθου:

Διαφοροποίηση:

ελληνικό τραγούδι	βουλγάρικο τραγούδι
Απομένει μόνη.	Απομένει με τα εννέα εγγόνια.
Στο νεκροταφείο ξεσπά στον εαυτό της.	Στο νεκροταφείο αντιδρά ψύχραιμα.
Παραιτείται από τα γήινα.	Δεν παραιτείται από τα γήινα.
Δεν ζητά αποδείξεις για την ταυτότητα της κόρης.	Ζητά αποδείξεις για την ταυτότητά της κόρης.
Δε συνομιλεί με την κόρη.	Συνομιλεί με την κόρη.
Δεν έχει λόγο να συνεχίσει να ζει.	Υπάρχει λόγος να συνεχίσει να ζει (τα εγγόνια της).

❖ Ο ρόλος του ενός από τους εννιά αδελφούς, **του μικρότερου**, δεν διαφέρει πολύ στα δύο τραγούδια.

Στο ελληνικό τραγούδι **ο Κωσταντής** διαφωνεί με όλους και θέλει να παντρέψουν την αδελφή του μακριά, ώστε να μπορεί να την επισκέπτεται ο ίδιος στα ταξίδια του. Δεν έχει την προνοητικότητα της μάνας, δεν αναλογίζεται για το τι μπορεί να τους επιφυλάσσει το μέλλον.

Ο Κωσταντής δίνοντας ένα πολύ βαρύ όρκο με επίκληση των Αγίων ενισχύει τη άποψή του, κάμπτει τις επιφυλάξεις των υπολοίπων και σφραγίζει τη μοίρα της Αρετής. Σε σχέση με την αφήγηση, με τον όρκο αυτόν προοικονομούνται η κατάρα της μάνας προς τον νεκρό σε περίπτωση που δεν θα μπορέσει να τον εκπληρώσει και η επάνοδος του στον άνω κόσμο, ως τιμωρία για την αδυναμία τήρησής του. Με τον όρκο του δεσμεύεται απέναντι στη μητέρα με μια δέσμευση η οποία παραμένει ανεκπλήρωτη. Παραβαίνει τους ηθικούς κανόνες και στη συνέχεια υποχρεωτικά θα υποστεί τις συνέπειες της επιστροφής στον Άνω κόσμο- το λεγόμενο «ανακάλεμα του νεκρού»-.

Η εκπλήρωση του όρκου είναι γι' αυτόν ζήτημα τιμής, καθώς ο όρκος θεωρείται και είναι ιερός. Δεν αρκεί να έχει κάποιος φιλότιμο για να τον τηρήσει. Θα κάνει λοιπόν

οτιδήποτε χρειαστεί για να τον πραγματώσει και η αποφασιστικότητά του είναι το μεγάλο του όπλο.

Ο Κωνσταντής δε θέλει να τρομάξει την Αρετή. Κατανοεί πλήρως τον αντίκτυπο που έχουν στην ευαίσθητη ψυχή της οι υποψίες που της δημιουργούσαν τα πουλιά, αλλά και η ίδια η εμφάνισή του. Γι' αυτό με κάθε τρόπο διαψεύδει όσα λένε τα πουλιά και διαβεβαιώνει την αδελφή του πως τίποτε το περίεργο δε συμβαίνει.

Στο βουλγάρικο τραγούδι ο μικρός αδελφός, **ο Λάζαρ**, στη συζήτηση για το γάμο της Πετκάνα δεν ενεργεί με βάση την προσωπική σκοπιμότητα, όμως, στην ουσία με τη δική του υπόσχεση δεσμεύει και τα υπόλοιπα αδέρφια να δώσουν το λόγο τους: όποτε το θελήσει η μάνα θα την μεταφέρουν την κόρη της. Και αυτός σφραγίζει τη μοίρα της αδελφής του. Πιθανόν να μην εκτίμησε σωστά την σημασία που θα είχε για τη μάνα του η απομάκρυνση της Πετκάνα και να θέλησε απλά να την καθησυχάσει. Ίσως να ταξίδευαν συνέχεια τα αδέρφια και να θεωρούσε εύκολη την υπόθεση της μετακίνησης της μάνας.

Το γεγονός ότι η μάνα καταριέται μόνο αυτόν, σημαίνει ότι τον θεωρεί αποκλειστικά υπεύθυνο για την απόφαση να παντρέψουν την κόρη πολύ μακριά από τον τόπο τους.

Γεγονός είναι ότι ο Λάζαρ δεν ορκίζεται ούτε επικαλείται τα θεία αλλά υπόσχεται. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν προκαλεί τη μοίρα του όσο ο Κωνσταντής, ούτε, όμως, ότι θα έπρεπε να περιμένουμε μια περισσότερο ήπια αντίδραση από τη μάνα. Μπορεί η υπόσχεση να μη συγκρίνεται με την ιερότητα που αποπνέει ο όρκος, αλλά το αποτέλεσμα είναι το ίδιο για την αδελφή του, τη μάνα του και τον ίδιο.

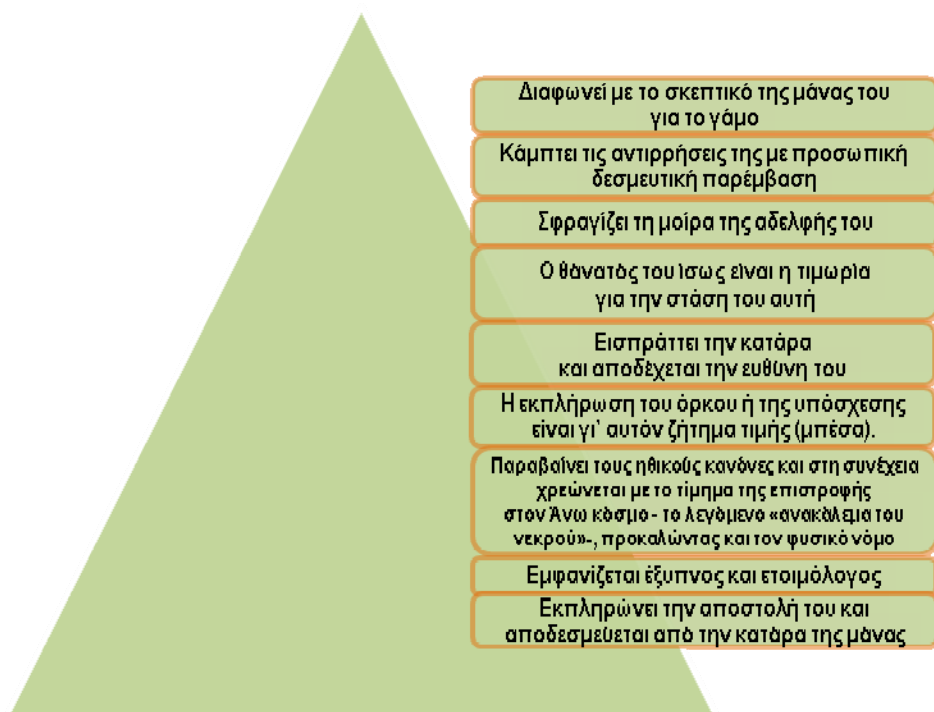
Ο Λάζαρ έχει όπως και ο Κωνσταντής αυτό που αποκαλούμε φιλότιμο, την «μπέσα». Οι υποσχέσεις αποτελούν δέσμευση και οι άνθρωποι κρίνονται από την εκπλήρωσή τους.

Η κατάρα της μάνας είναι βαριά και ο Λάζαρ αναστατωμένος ζητά από το Θεό να τον αναστήσει και να του δώσει τα μέσα να φτάσει γρήγορα στην Πετκάνα. **Η παράκλησή του δίνεται σε ευθύ λόγο και αυτό δίνει ζωντάνια και αμεσότητα στο κείμενο.** Είναι έξυπνος και ετοιμόλογος. Δικαιολογεί άμεσα την εμφάνιση και τη μυρωδιά του, αρχικά στη συνάντηση με την αδελφή του και στη συνέχεια στην αρχή του ταξιδιού της επιστροφής. Στο ταξίδι αυτό μία φορά εμφανίζεται το υπερφυσικό (πουλί που μιλάει με ανθρώπινη λαλιά) και μια φορά το φυσικό στοιχείο (τοπίο με μισοθερισμένα χωράφια). Και στις δύο περιπτώσεις βρίσκει αμέσως δικαιολογίες με αποτέλεσμα να μειωθεί το άγχος της αδελφής του. Όλες οι δικαιολογίες είναι σε ανθρώπινο επίπεδο. Θα μπορούσαν να ανταποκρίνονται στη ζωή μιας μεγάλης παραδοσιακής αγροτικής οικογένειας. Η απάντησή του στην ερώτηση για τα λόγια του πουλιού είναι θα λέγαμε πεζή ή έστω και λίγο εξεζητημένη.

Ο θάνατός των δύο γιών ίσως είναι η τιμωρία για την στάση τους. Ό,τι ισχύει για τον Κωσταντή ισχύει σε γενικές γραμμές και για τον Λάζαρ. Δεν μπορούμε να προκρίνουμε την άποψη ότι η υπόσχεση είναι λιγότερο ισχυρή από τον όρκο, καθώς στο αξιακό σύστημα του καθενός υπάρχει διαφορετική κλίμακα αξιολόγησης. Η επιμονή και προσήλωση στην εκπλήρωσή τους, ανεξάρτητα από το αν οδηγεί σε ακραίες καταστάσεις, εξαρτάται από το χαρακτήρα του καθενός. Κρατάμε το γεγονός ότι ο Κωσταντής δεν εκπλήρωσε τον όρκο του και ο Λάζαρ αθέτησε την υπόσχεσή του.

Συνοπτικά ο γιός και στα δύο τραγούδια είναι ο κύριος πρωταγωνιστής και αυτός που υφίσταται τις συνέπειες ως υπεύθυνος:

Διαφοροποίηση:

ελληνικό τραγούδι	βουλγάρικο τραγούδι
Ενεργεί με σκοπιμότητα στο γάμο της αδελφής του.	Δεν υπάρχει σκοπιμότητα στην ενέργειά του.
Διαφωνεί με όλη την οικογένεια.	Δεσμεύει τα αδέλφια του.
Ορκίζεται.	Υπόσχεται.
Είναι λιγομίλητος.	Είναι έξυπνος και ετοιμόλογος.

❖ Επόμενος βασικός ρόλος και στα δυο τραγούδια είναι η **κόρη**.

Στην αρχή του ελληνικού τραγουδιού περιγράφεται η ιδιαίτερη ομορφιά της Αρετής. Αποκτά υπόσταση στο επεισόδιο της συνάντησής της με τον νεκρό Κωσταντή

και στη συνέχεια συμπρωταγωνιστεί μαζί του όσον αφορά την εξέλιξη του μύθου και συμμετέχει στα σημαντικότερα επεισόδια του τραγουδιού. Θυματοποιείται από τις συμπεριφορές της μάνας και του αδελφού της, ο οποίος με τον όρκο του «αναλαμβάνει» την ευθύνη της ύπαρξής της. Αν και φέρει το μικρότερο μερίδιο ευθύνης για τη διασάλευση της φυσικής τάξης, δεν αποφεύγει στο τέλος τη μοίρα που της καθόρισαν οι αποφάσεις της οικογένειάς της. Το τέλος της, έρχεται μέσα από την εκπλήρωση του όρκου από τον αδελφό της. Η νεαρή κοπέλα παραμένει διαρκώς στο σπίτι, δεχόμενη τις φροντίδες της μητέρας της. Η καλή κοινωνική της θέση υποδηλώνεται, καθώς μόνο οι κοπέλες που ανήκαν σε ευκατάστατες οικογένειες μπορούσαν να αποφεύγουν τη συμμετοχή τους στις εργασίες της οικογένειας. Το ότι ενδιαφερθήκαν γι' αυτήν προξενητάδες από μακριά σημαίνει ότι ήταν πραγματικά όμορφη, χωρίς βέβαια να προβάλλονται στο τραγούδι τα υπόλοιπα προτερήματα της.

Η **Αρετή** δεν διαμαρτύρεται και δεν εκφράζει την άποψή της ούτε όταν τα άλλα μέλη της οικογένειας αποφασίζουν για το μέλλον της. Η μοίρα της καθορίζεται από την απόφαση της μητέρας να αποδεχθεί τον όρκο του Κωσταντή.

Ο Κωσταντής πηγαίνει και την φέρνει πίσω στο σπίτι τους. Ο αφηγητής μεταφέρει το διάλογο ζωντανά για να αναδειχθούν τα συναισθήματά τους. Η αντίδρασή της φανερώνει ότι γνωρίζει πολύ καλά τι είναι αρμόζον σε κάθε περίπτωση. Έχει το ήθος και τους τρόπους των γυναικών, οι οποίες δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στην εμφάνισή τους και κυρίως στο να είναι κατάλληλα ντυμένες για κάθε ξεχωριστή περίπτωση.

Στο ταξίδι της επιστροφής, παρά τα ανησυχητικά σχόλια που ακούει από τα πουλιά, μιλά με σεβασμό στον αδελφό της. Πριν φτάσει το σπίτι της έχει συνειδητοποιήσει τη μοίρα του Κωνσταντή. Μαθαίνει την αλήθεια από τη μάνα της πίσω από την πόρτα (στ.77), γιατί **ό αφηγητής πιθανόν θέλησε να μην ανταλλάξει καμιά κουβέντα πρόσωπο με πρόσωπο με τη μάνα της**. Βλέπει με πόνο την εγκατάλειψη του σπιτιού της, καλεί την «μανούλα» κι όταν την αντικρίζει την αγκαλιάζει και πεθαίνει μαζί της. Η σκηνή αυτή που οδηγεί στη λύτρωση τις δύο γυναίκες της ιστορίας, αναδεικνύει με ιδιαίτερη ένταση τη δύναμη της αγάπης, αλλά και τον πόνο που είχε κυριεύσει τις ψυχές τους. Τελειώνουν μαζί. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως δεν θα ήθελαν να συνεχίσουν τη ζωή τους χωρίς τα υπόλοιπα πρόσωπα της οικογένειά τους που έχει ξεκληριστεί.

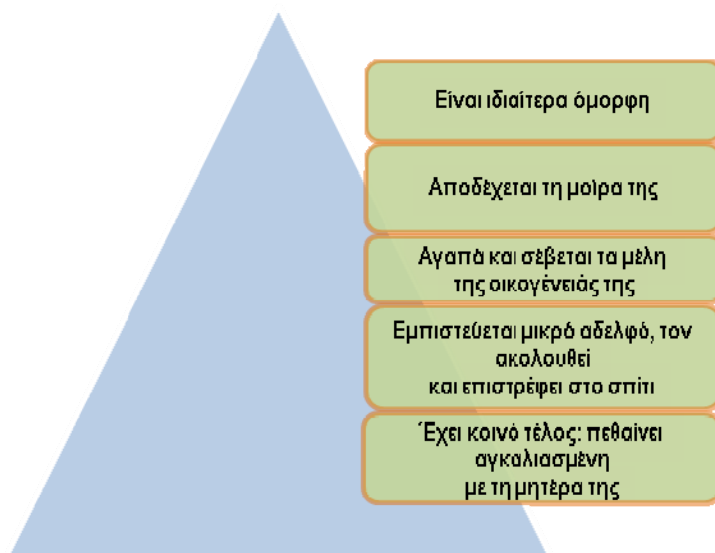
Στο βουλγάρικο τραγούδι δεν γίνεται καθόλου λόγος για την εξωτερική εμφάνιση της **Πετκάνα**. Υποθέτουμε ότι θα πρέπει να ήταν όμορφη από το ότι την ζήτησαν σε γάμο από πολύ μακριά, γεγονός που υποδηλώνει ότι γνώριζαν την εμφάνισή της. Η Πετκάνα δεν επιθυμεί να φύγει τόσο μακριά, δεν μένει βουβή, διαμαρτύρεται αλλά η υπόσχεση του Λάζαρ καθορίζει τη μοίρα της.

Σέβεται και αγαπάει τον αδελφό της και αυτό το αντιλαμβανόμαστε από το ότι στη συνάντησή τους του φιλάει το χέρι. Σε ένα σύντομο και ζωντανό διάλογο η Πετκάνια διαπιστώνει ότι κάτι συμβαίνει. Η άμεση απάντηση του αδελφού της την καθυστεράει και το ψέμα του για την υγεία της μητέρας την πείθει να βιαστεί. Δεν είναι ευκολόπιστη, απλά έχει εμπιστοσύνη στο Λάζαρ, οπότε οι γρήγορες και έξυπνες απαντήσεις του την ικανοποιούν. Έχει αυξημένη παρατηρητικότητα, όπως φαίνεται από την ερώτησή της για το λόγο που δεν έχουν θεριστεί πλήρως τα χωράφια τους, τα οποία θυμάται αν και λείπει πολλά χρόνια. Δεν μαθαίνει πριν της το ανακοινώσει η μάνα της ότι ο Λάζαρ ήταν ήδη πεθαμένος(στ. 204-207). Το αμφισβητεί γιατί έχει το δαχτυλίδι του. Με αυτόν το τρόπο ο διάλογός τους διαρκεί περισσότερο.

Η συνάντηση με τη μάνα είναι συγκινητική και διαρκεί περισσότερο στο βουλγάριο τραγούδι. Η «μανούλα» δεν της ανοίγει και αυτό την στεναχωρεί. Ζητά δεύτερη φορά να της ανοίξει. Η μάνα στην αρχή δεν την αναγνωρίζει, όταν όμως της επιδεικνύει του δαχτυλιδιού του Λάζαρ καταλαβαίνει ότι έχει μπροστά της την κόρη της.

Στο βουλγάριο κείμενο απομένουν ζωντανά τα εννέα εγγόνια. Η γιαγιά τα μεγάλωσε με πόνο, ενώ η κόρη δεν γνώριζε καν την ύπαρξή τους. Αυτό δημιουργεί έναν προβληματισμό για το γεγονός του ταυτόχρονου θανάτου των δύο γυναικών. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε με σιγουριά ότι θα ήταν μια κάποια λύση αν η κάθαρση περιελάμβανε μόνο τη μία γυναίκα. Άγνωσται αι βουλαί του αφηγητή....

Συνοπτικά, η κόρη και στα δύο τραγούδια είναι το θύμα, δεν καθορίζει τη μοίρα της και το τέλος της έρχεται μέσα από την εκπλήρωση του όρκου-της υπόσχεσης από τον αδελφό της:

Διαφοροποίηση:

ελληνικό τραγούδι	βουλγάριο τραγούδι
Η ομορφιά της περιγράφεται.	Η ομορφιά της υπονοείται.

Βουβή, δεν εκφράζει αντιρρήσεις για το γάμο.	Αντιδρά στην ιδέα του γάμου στα ξένα.
Ζει στον κόσμο που πλάθει γι' αυτήν η μάνα.	Είναι περισσότερο κοινωνική.
Αντιλαμβάνεται νωρίς την κατάσταση του αδελφού.	Πληροφορείται την κατάσταση του αδελφού από τη μάνα.
Δεν επιμένει να μάθει την αλήθεια.	Έχει αυξημένη παρατηρητικότητα και επιμένει ως το τέλος του ταξιδιού να μάθει την αλήθεια.
Δε συνομιλεί πρόσωπο με πρόσωπο με τη μάνα.	Συνομιλεί για αρκετή ώρα με τη μάνα της, αμφισβητώντας τα λόγια της.
Δεν έχει λόγο να συνεχίσει τη ζωή της.	Υπάρχει λόγος να συνεχίσει τη ζωή της (τα ανίψια της).

❖ Άλλα πρόσωπα που παρουσιάζονται και στα δύο τραγούδια, χωρίς πάντως να παίζουν κάποιο συγκεκριμένο ρόλο στην πλοκή του μύθου είναι καταρχήν **τα υπόλοιπα αδέρφια**.

Στην ελληνική παραλογή συμφωνούν με τη γνώμη της μάνας. Οπότε θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι για αυτό το λόγο η μάνα τους κλαίει και θρηνεί για τον χαμό τους.

Στο βουλγάρικο τραγούδι μαθαίνουμε επιπλέον ότι ήταν εννέα τρίδυμα αδέρφια και είχαν από ένα παιδί, οπότε η μάνα τους είχε **εννέα εγγόνια**. Δεν εμφανίζονται να εκφράζουν τη γνώμη τους για τον γάμο της Πετκάνα, αλλά η επίκληση του Λάζαρ ότι όλοι θα μεταφέρουν τη μάνα τους όποτε χρειαστεί, φαίνεται να τους βρίσκει σύμφωνους. Η μάνα δεν τους χρεώνει την απόφαση για το γάμο, αφού εκτελεί κανονικά το μνημόσυνο στα μνήματά τους.

❖ Υπάρχουν και πρόσωπα που εμφανίζονται μόνο στο ένα από τα τραγούδια. Πρώτα είναι οι **συννυφάδες** οι οποίες παρουσιάζονται **στο βουλγάρικο τραγούδι**. Παντρεύονται τα εννιά αδέρφια, γεννούν από ένα παιδί και πεθαίνουν μαζί με τους άντρες τους, χωρίς να διαδραματίσουν κανένα ρόλο στην πλοκή του μύθου. Αφήνουν παρηγοριά αλλά και βαριά ευθύνη στην πεθερά τους, να μεγαλώσει μέσα σε δυσκολίες τα εννέα εγγόνια της.

❖ Τα **εννέα εγγόνια** είναι το βάσανο αλλά και ο λόγος για να ζήσει η μάνα του Λάζαρ. Η τύχη τους αγνοείται μετά το θάνατο της μάνας και της Πετκάνα. Λογικά, καθώς είναι σε μικρή ηλικία και απομένουν μόνα τους, το μέλλον τους δεν προδιαγράφεται ευοίωνα.

❖ Οι **προξενητάδες** για την Αρετή δηλώνονται ως προερχόμενοι από τη Βαβυλώνα, ενώ για την Πετκάνα απλά μαθαίνουμε ότι προέρχονται από πολύ μακριά.

❖ Η **Φύση** έχει ενεργό ρόλο στην εξέλιξη της πλοκής και των δύο τραγουδιών:

Ο ήλιος που δεν είδε την κόρη, τα άφεγγα όπου τη χτενίζει η μάνα της, το άστρο και ο αυγερινός που έπλεκαν τα μαλλιά της, η επίκληση του ουρανού ως μάρτυρα, το σύγνεφο άλογο το άστρο χαλινάρι και το φεγγάρι συντροφιά, τα όρη και τα βουνά, η συνάντηση στο φεγγαράκι, τα πουλάκια με ανθρώπινη λαλιά και, τέλος, οι παρατημένοι από τη μάνα του γυμνοί κήποι με τα μαραμένα δέντρα, βιώνουν το δράμα του Κωνσταντή.

Στο βουλγάρικο κείμενο η φύση εμφανίζεται να συμμετέχει σε μικρότερο βαθμό: Το χώμα που γίνεται αλαφρό κορμάκι, η στράτα με τη δροσιά του θέρου, το πράσινο δάσος με το πουλιά που μιλούν όλες τις γλώσσες, τα θερισμένα χωράφια, το μισοθερισμένο σπαρτό στον ψηλό λόφο. Η μάνα, όμως, του Λάζαρ δεν έχει παρατήσει το σπίτι, το φροντίζει καθώς εκεί μεγαλώνει τα εννέα εγγόνια της.

Τα **πουλιά** ως προσωποποιημένα ζώα αποκτούν ανθρώπινη λαλιά και στα δύο κείμενα. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν μόνο στο ελληνικό, όπου αποκαλύπτουν την κατάσταση του Κωνσταντή, αφού μέσα από τις ερωτήσεις τους η Αρετή γνωρίζει πλέον ότι κάτι έχει συμβεί και επιβεβαιώνεται από το θόρυβο της πλάκας (στ. 68).

8. Ο ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΑΡΑΛΟΓΩΝ

❖ Ο **χώρος** που εξελίσσονται τα δύο τραγούδια δεν προσδιορίζεται κατά την αφήγηση. Η μόνη αναφορά που θα μπορούσαμε να επισημάνουμε αφορά τη διαχρονική αντίληψη για την ύπαρξη του Άνω κόσμου, του κόσμου των ζωντανών και του Κάτω κόσμου, του κόσμου των νεκρών. Η διάκριση αυτή είναι εξαιρετικά χρήσιμη για την πλοκή του μύθου και των δύο τραγουδιών. Το ανακάλεμα των δύο νεκρών είναι άλλωστε βασικός μοχλός στην εξέλιξη και κορύφωση της αφήγησης. Γεωγραφική αναφορά έχουμε στο σημείο όπου πληροφορούμαστε ότι ο γαμπρός της Αρετής προέρχεται από τη Βαβυλώνα.

❖ Ο **χρόνος** σε γενικές γραμμές δεν ορίζεται στα κείμενα. Στο ελληνικό τραγούδι σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας του είναι αόριστος, ενώ στο βουλγάρικο «ορίζεται» σε κάποιες σκηνές. Ο αφηγητής μας πληροφορεί πως ο Λάζαρ πέθανε εννέα χρόνια πριν από την επιστροφή της Πετκάνα, όπως την ενημερώνει η μάνα της. Πάντα θα πρέπει να έχουμε στη σκέψη μας το συμβολισμό του αριθμού εννέα όπως και των άλλων αριθμών στα δημοτικά τραγούδια¹⁶. Δεν έχει σημασία αν πέρασαν εννέα χρόνια ή αν τα αδέλφια ήταν εννέα. Θα μπορούσε να δηλωθεί οποιοσδήποτε αριθμός εφόσον δεν επηρεάζουν έμμεσα ή άμεσα την πλοκή του μύθου, ούτε καθορίζουν την τύχη της αδελφής τους¹⁷.

¹⁶ Σκαρτσής, Σ., (1994). *Το δημοτικό τραγούδι*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, σ. 52.

¹⁷ Ο.π., σ. 38.

Δηλώνονται και στα δύο ποιήματα χρονικά διαστήματα αλλά πάντα μέσα σε μη προσδιορίσιμα πλαίσια. Δίνουν πάντως τη δυνατότητα στον αφηγητή να διαμορφώνει όπως αυτός επιθυμεί τη χρονική διάρκεια των περιστατικών που αφηγείται και να μεταβαίνει από το ένα περιστατικό στο επόμενο κατά το δοκούν¹⁸. Αν υπήρχε χωροχρονική οριοθέτηση, πιθανόν θα γνωρίζαμε πολύ περισσότερα στοιχεία για την υπόθεση των δύο τραγουδιών, με αποτέλεσμα να χαθεί μεγάλο μέρος από τη μαγεία τους.

9. ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Η αφηγηματική τεχνική των δύο δημιουργών δεν στοχεύει στην ανάδειξη πολιτισμικών στοιχείων ή την πιστοποίηση πολιτισμικών διαφοροποιήσεων. Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε απλώς, να αναδείξουμε ορισμένες ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα δύο τραγούδια, όσον αφορά την λειτουργία της αφήγησης.

Δεδομένου του ότι επεξεργαζόμαστε ένα πρωτότυπο κείμενο και μία μετάφραση είναι προφανές ότι στον συγκεκριμένο τομέα πρέπει να επικεντρωθούμε βασικά σε ποσοτικά στοιχεία και λιγότερο στην ποιοτική σύγκριση των δύο παραλογών.

Η αυξημένη καταγραφή των ρηματικών τύπων και των ουσιαστικών σε σχέση με τα επίθετα στο σύνολο των γραμματικών τύπων που χρησιμοποιούνται, θα μπορούσε να μαρτυρήσει την πυκνότητα ή όχι του λόγου¹⁹.

Στη λογική αυτή και με την αίρεση της χρήσης του μεταφρασμένου κειμένου, θα παρατηρήσουμε ότι στη βουλγάρικη παραλογή εντοπίζουμε:

βουλγάρικο τραγούδι	
Ρηματικοί τύποι	176, περίπου το ένα πέμπτο των γλωσσικών τύπων
Ουσιαστικά	227, περίπου το ένα τέταρτο των γλωσσικών τύπων
Επίθετα	67, λιγότερα από το ένα δέκατο των γλωσσικών τύπων
Εκτιμώμενο σύνολο γλωσσικών τύπων	950

Το ελληνικό τραγούδι είναι περιορισμένο σε έκταση, περιλαμβάνει λιγότερους γλωσσικούς τύπους και εμφανίζει μεγαλύτερη πυκνότητα λόγου. Η πυκνότητα αυτή, σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες χρησιμοποιούμενες ανά περιγραφή επεισοδίου λέξεις, προσδίδει ως ένα σημείο μεγαλύτερη δραματικότητα στο ελληνικό τραγούδι. Οι

¹⁸ Δερμιτζάκης, Μπ., (2000). *Αφηγηματικές τεχνικές, Ελληνική Πεζογραφία και Δραματουργία*. Αθήνα: GUTENBERG, σ. 157-158.

¹⁹ Καψωμένος, Ε., (2008). *Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση. 3η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, σελ. 71-73. Για την σημασία που μπορούμε να αποδώσουμε στην ποσοτική καταμέτρηση των μερών του λόγου κατά τη δημιουργία των συντακτικών δομών και την διαμόρφωση του αντίστοιχου ύφους στην ποίηση, ο ίδιος παραπέμπει στο: Καψωμένος, Ε., (1975). Η συντακτική δομή της ποιητικής γλώσσας του Σεφέρη. Υφολογική μελέτη. Στο *Επιστημονική Επετηρίς*. Θεσσαλονίκη: Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παράρτημα αρ 18, σ. 53.

περιγραφές των αντίστοιχων εικόνων της νεκρανάστασης και της επιστροφής στο μνήμα αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Αντίστοιχα στο βουλγάριο τραγούδι, το οποίο έχει υπερδιπλάσια έκταση και πολυπληθέστερο λεξιλόγιο, ο λόγος είναι ζωντανός και παραστατικός αλλά όχι τόσο περιεκτικός όσο στο ελληνικό τραγούδι. Επιπλέον σε πολλά σημεία εντοπίζονται πολυλογίες, επαναλαμβάνονται οι ίδιοι ακριβώς γλωσσικοί τύποι και αρκετές φορές οι ίδιες λέξεις:

- 4 φορές «κι η Πέτκα λέει στον Λάζαρ».
- Στίχοι 84-87: « ...τον πιάνει από το χέρι. Το χέρι του ασπάζεται, το χέρι του φιλάει. Το χέρι μούχλα μύριζε».
- 43 φορές το όνομα της κόρης, 23 φορές το όνομα του μικρού γιού, 25 φορές το ουσιαστικό «μάννα», 40 φορές ο σύνδεσμος «και- κι», 16 φορές το αριθμητικό «εννέα» κλπ.

Οι μονόλογοι και οι διάλογοι έχουν μεγαλύτερη έκταση στο βουλγάριο κείμενο: Στην ελληνική παραλογή οι 44/82 στίχους έχουν μονολογική ή διαλογική μορφή. Κατά αντιστοιχία, στο κείμενο της βουλγάρικης παραλόγης, έχουμε μονόλογο σε 44/219 στίχους και διάλογο σε 105/219(συνολικά 149/219).

Συνοπτικά η αφήγηση εξελίσσεται ως εξής:

«Του νεκρού Αδελφού»		«Λάζαρ και Πετκάννα»	
ΣΤΙΧΟΙ	ΜΟΡΦΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	ΣΤΙΧΟΙ	ΜΟΡΦΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
1-8	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΔΙΑΛΟΓΟ	1-18	ΑΦΗΓΗΣΗ
9-17	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ- ΜΑΝΑΣ	19-24	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ
18-23	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΜΟΝΟΛΟΓΟ	25-52	ΑΦΗΓΗΣΗ
24-28	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΜΑΝΑΣ	53-56	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΜΑΝΑΣ
29-35	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΔΙΑΛΟΓΟ	59-60	ΑΦΗΓΗΣΗ
36-40	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ-ΑΔΕΛΦΗΣ	61-72	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ
41-44	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΜΟΝΟΛΟΓΟ ΠΟΥΛΙΩΝ	73-88	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΑΦΗΓΗΤΗ & ΑΦΗΓΗΣΗ
45	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΠΟΥΛΙΩΝ	89-103	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ- ΠΕΤΡΚΑΝΑΣ
46-47	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ-ΑΔΕΛΦΗΣ	104-106	ΑΦΗΓΗΣΗ
48	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΜΟΝΟΛΟΓΟ ΠΟΥΛΙΩΝ	107-117	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ- ΠΕΤΚΑΝΑΣ
49-50	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΠΟΥΛΙΩΝ	118-119	ΑΦΗΓΗΣΗ
51-56	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ-ΑΔΕΛΦΗΣ	120-125	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΠΟΥΛΙΩΝ
57	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΜΟΝΟΛΟΓΟ ΠΟΥΛΙΩΝ	126-139	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ- ΠΕΤΚΑΝΑΣ
58-59	ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ ΠΟΥΛΙΩΝ	140-142	ΑΦΗΓΗΣΗ
60	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΔΙΑΛΟΓΟ	143-151	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ- ΠΕΤΚΑΝΑΣ
61-65	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ-ΑΔΕΛΦΗΣ	152-153	ΑΦΗΓΗΣΗ
66-75	ΑΦΗΓΗΣΗ ΕΙΣΑΓΕΙ ΔΙΑΛΟΓΟ	154-171	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΛΑΖΑΡ- ΠΕΤΚΑΝΑΣ
76-81	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΑΔΕΛΦΗΣ-ΜΑΝΑΣ	172-175	ΑΦΗΓΗΣΗ
82	ΑΦΗΓΗΣΗ	176-213	ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΑΝΑΣ- ΠΕΤΚΑΝΑΣ

Ο βαθμός παρέμβασης του αφηγητή είναι παρόμοιος.

Στο ελληνικό τραγούδι από τέσσερεις φορές εισάγει τους μονολόγους και τους διαλόγους που ακολουθούν. Οι αντίστοιχοι αριθμοί στο βουλγάρικο είναι τέσσερεις(μονόλογοι) και πέντε(διάλογοι).

Ο αφηγητής εισάγει όλους τους διαλόγους του ελληνικού τραγουδιού και μεσολαβεί σε όλους προκειμένου να υπάρξει εναλλαγή ομιλητών²⁰. Στο βουλγάρικο ο αφηγητής εισάγει έξι διαλόγους και τρεις μονολόγους.

Η αφήγηση στο βουλγάρικο τραγούδι είναι συνεχής και δεν προκύπτουν αξιόλογες καθυστερήσεις από αναδρομές στο παρελθόν και εμβόλιμες αφηγήσεις, ούτε όμως και πολλές επιταχύνσεις για να κερδηθεί χρόνος.

Ο αφηγητής σε κανένα από τα δύο τραγούδια δεν συμμετέχει στην ιστορία. Φαίνεται να γνωρίζει (και να δηλώνει) περισσότερα από όσα οποιοδήποτε πρόσωπο. Έχουμε δηλαδή μη εστιασμένη αφήγηση ή αφήγηση με μηδενική εστίαση²¹. Είναι παντογνώστης, αφού φαίνεται να γνωρίζει ακόμη και το τι σκέφτονται οι πρωταγωνιστές²².

Στο βουλγάρικο τραγούδι εκφράζει την προσωπική του άποψη μια φορά, όταν μένει έκθαμβος από την ανάσταση του Λάζαρ.

Οι θεματικές ενότητες όπου χρησιμοποιούνται ο ευθύς λόγος είτε από τον αφηγητή είτε από τους πρωταγωνιστές είναι και για τα δύο τραγούδια οι ίδιες:

- η συζήτηση για τον γάμο της κόρης στα ξένα,
- ο όρκος του Κωσταντή και η υπόσχεση του Λάζαρ,
- το αναθεμάτισμα του Κωσταντή και του Λάζαρ,
- η συζήτηση των αδελφιών μετά τη συνάντησή τους
- ο διάλογος μάνας και κόρης.

Ο αφηγητής παρεμβαίνει και μας εισάγει και στις δύο περιπτώσεις όπου εμφανίζεται το εξωανθρώπινο στοιχείο (οι διάλογοι στο ελληνικό τραγούδι μεταξύ πουλιών- Κωσταντή και Αρετής και ο μονόλογος του πουλιού στο βουλγάρικο).

10. ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ

Η ποιητική τεχνική των δύο δημιουργών επίσης δεν έχει να κάνει με την ανάδειξη πολιτισμικών στοιχείων. Ο τρόπος που επιλέγει ο δημιουργός να χρησιμοποιήσει τα σχήματα λόγου είναι, ιδίως, η έκφραση της ικανότητάς του να επιλέγει κατά το δοκούν τα λεκτικά σύνολα προκειμένου να δημιουργήσει συντακτικές ακολουθίες και η συνδιαλλαγή

²⁰ Βελουδής, Γ., (1994). *Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΔΩΔΩΝΗ, σ. 147.

²¹ Δερμιτζάκης, Μπ., (2000). *Αφηγηματικές τεχνικές, Ελληνική Πεζογραφία και Δραματουργία*. Αθήνα: GUTENBERG, σ. 211. Ο Δερμιτζάκης για τους τύπους εστίασης κατά την αφήγηση παραπέμπει στο: Genette, Ger., (1972). *Figure III*, Paris, Seuil, col. Poétique, p. 206-210.

²² Φρυδάκη, Ε. (2003). *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κρητική, σ. 151.

του με τις λέξεις ως προς τη θέση τους στο κείμενο, ως προς τη σημασία που επιθυμεί να τους αποδώσει και ως προς την προστιθέμενη καλλιτεχνική αξία που επιδιώκει να προσδώσει στο έργο του.

Η επανάληψη, η παράταξη ομοειδών όρων, η αντίθεση και η παρήχηση χρησιμοποιούνται για να προσδώσουν αισθητική αξία, να τραβήξουν και να εντείνουν την προσοχή τον ακροατή, να τον συγκινήσουν ώστε να διεγερθεί συναισθηματικά συμπάσχοντας με τους πρωταγωνιστές, να δημιουργήσουν εντυπώσεις και να αυξήσουν την ένταση του λόγου²³.

Με τη χρήση μεταφορών, παρομοιώσεων, προσωποποιήσεων και υπερβολών ο λόγος γίνεται πιο ζωντανός, πιο ζωηρός, δίνεται έμφαση και παραστατικότητα και τονίζεται το εξωπραγματικό στοιχείο.

Στο χώρο της τεχνικής εντοπίζεται η χρήση κοινών σχημάτων λόγου τα οποία συμβάλλουν στην ανάδειξη της καλλιτεχνικής αξίας των δύο παραλογών.

Ο δημιουργός του βουλγάρικου τραγουδιού έχει την άνεση να χρησιμοποιεί μεγάλο αριθμό σχημάτων λόγου και την ικανότητα να συνδυάζει σε ένα στίχο πολλές από τις μορφές τους. Για παράδειγμα οι στίχοι 2-5: «γυναίκα να γεννάει γιους τριδυμάρια τρεις φορές, να κάμει εννιά αδέρφια, εννιά αδέρφια τρίδυμα, μια κόρη, την Πετκάνα» συνδυάζουν ταυτόχρονα επανάληψη, αντίθεση και παρήχηση. Επίσης οι στίχοι 23-24: «εννιά φορές θε να τη δεις κι εννιά φορές θα γίνει» αποτελούν ταυτόχρονα επανάληψη και υπερβολή.

Στη συνέχεια παραθέτουμε κατηγοριοποιημένα τα ευρήματά μας για τη χρήση των διάφορων σχημάτων λόγου που εντοπίζουμε και στα δύο τραγούδια(για το ελληνικό τραγούδι θα αναφερόμαστε ενδεικτικά).

Καταρχήν παρατηρούμε ότι και στα δύο κείμενα το πυκνότερα εμφανιζόμενο σχήμα λόγου είναι η **επανάληψη**, η οποία αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο της τεχνικής του δημοτικού τραγουδιού²⁴. Χρησιμοποιείται δε σε παρόμοια κατά το θέμα σημεία τους:

Επαναλήψεις	βουλγάρικο τραγούδι	ελληνικό τραγούδι
Στη συζήτηση για το γάμο	Ο Λάζαρ επαναλαμβάνει στη μάνα να δώσει την Πετκάνα	Ο Κωσταντής επαναλαμβάνει στη μάνα να δώσει την Αρετή στα ξένα.

²³ Καψωμένος, Ε., (2008). *Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση. 3η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, σελ. 78.

²⁴ Καψωμένος, Ε., (2008). *Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση. 3η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, σελ. 75 κ.ε.:

«Από άποψη μορφολογίας η επανάληψη του δημοτικού τραγουδιού είναι: απλή(με κυρίαρχες μορφές την επανάληψη ουσιαστικού, ρήματος και επιρρήματος) και σύνθετη (με κυρίαρχη την επανάληψη συνδυασμού δύο λέξεων), στερεότυπη(η συχνότερη περίπτωση) και με διαφοροποιήσεις (σε κατάληξη ή σε ομόθεμο, σύνθετο, ομόηχο), συμμετρική(με κυρίαρχο το σχήμα της επαναφοράς- η πιο συχνή περίπτωση) και ασύμμετρη (ανισοβαρείς επαναλήψεις σε ακανόνιστα διαστήματα-αρκετά σπάνια περίπτωση), διπλή έως εφταπλή με κυρίαρχες φόρμες τη διπλή και τριπλή επανάληψη».

	μακριά	
Στην περιγραφή του θρήνου της μάνας	Η μάνα καταριέται τον γιο της γιατί επαληθεύτηκε ότι η απόσταση εμποδίζει την επικοινωνία μαζί της (μήτ' η Πετκάνα θενά' ρθει, μήτε να πάει η μάνα).	Η μάνα επαναλαμβάνει πάνω στο μνήμα του τον όρκο που της έδωσε ο Κωσταντής
Στο διάλογο των δύο αδελφών	Ο Λάζαρ επαναλαμβάνει: «περπάτα, αδελφούλα μου»	Ο Κωσταντής επαναλαμβάνει στην Αρετή δύο φορές το «περπάτησε»
Στην επιστροφή της κόρης στο σπίτι:	Η κόρη ζητά δυο φορές από τη μάνα να ανοίξει την πόρτα για να την πείσει πως δεν είναι ο Χάρος (ή η πανούκλα).	Η κόρη ζητά δυο φορές από τη μάνα να ανοίξει την πόρτα για να την πείσει πως δεν είναι ο Χάρος (ή η πανούκλα).
Στην παρουσία έμψυχων και άψυχων εξωανθρώπινων παραγόντων	Μία φορά τα πουλιά παρεμβαίνουν για να προωθηθεί η ιστορία	Τρεις φορές τα πουλιά παρεμβαίνουν για να προωθηθεί η ιστορία.
Στο βουλγάρικο τραγούδι υπάρχει η επανάληψη της παράκλησης του Λάζαρ	Για δώσ' μου Θεέ μου, δώσε μου.	
Στο βουλγάρικο τραγούδι η Πετκάνα επαναλαμβάνει τα λόγια του αδελφού της για το δαχτυλίδι, αξιοποιώντας το μόνο επιχείρημα που έχει για να την αναγνωρίσει η μάνα	... να πάρ' την <u>αρραβώνα</u> του. το <u>ασημοδαχτυλίδι</u> , τ' <u>αρραβωνοδαχτύλιδο</u> πάρε το <u>ασημένιο</u> .	

Επανάληψη:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
Δώσ' τηνε, μάνα, δώσ' τηνε την Αρετή στα ξένα	Στ. 1: Πού το 'δαν και π' ακούστηκε. Επαναλαμβάνεται στο στίχο 130
να την παντρέψεις στα μακριά, πολύ μακριά στα ξένα	Στ. 2-5: γυναίκα να γεννάει γιους τριδυμάρια τρεις φορές, να κάμει εννιά αδέρφια, εννιά αδέρφια τρίδυμα
Στα ξένα κει που περπατώ, στα ξένα που πηγαίνω	Στ. 19: - Για δώσ' την μάνα, δώσ' τηνα
	Στ. 23-24: εννιά φορές θε να τη δεις κι εννιά φορές θα γίνει
	Στ. 33: τι ήταν μακριά, πολύ μακριά
	Στ. 37: Τους σκότωνα, τους σκότωνα
	Στ. 44-46: χύν' το κρασί η μάνα, χύν' το κρασί στα μνήματα κι όλους τους μνημονεύει
	Στ. 49-50: κρασί δε χύν' η μάνα, δε χύν' η μάνα το κρασί, δεν τονε μνημονεύει
	Στ. 53-54: Να γκρεμιστείς, μπρε Λάζαρε η γης να μη σε στέργει
	Στ. 64-68: χώμα – αλαφρό κορμάκι, κιβούρι- γρήγορο φαρί, κι αυτό το σταυρουλάκι κάμε το κίτρινο φλασκί. Επαναλαμβάνονται στους στίχους 76-79
	Στ. 73-74: Και το παράπονο ο Θεός περίσσα πόνεσέ το
	Στ. 68-70: να πάγω στην Πετκάνα, να πάγω, Θεέ μου, να τη βρω, στη μάνα να τη φέρω
	Στ. 176-177: - Σήκω, μανούλα, κι άνοιξε, έλα μου, σήκω, μάνα.

	Επαναλαμβάνονται στους στίχους 188-189
	Στ. 180-184: -Πανούκλα, δε σου έφτανε μπρε συ μαύρη πανούκλα, πανούκλα, που μου ξέκαμες εννιά τρίδυμα αδέλφια κι εννιά νυφάδες όλες νιές,

Παράταξη ομοειδών όρων:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάριο τραγούδι
στα <u>ξένα</u> κει που περπατώ, στα <u>ξένα</u> που πηγαίνω <u>να 'χω κι εγώ</u> παρηγοριά, <u>να 'χω κι εγώ</u> κονάκι	Στ. 7-8: Κι η μάνα όλα <u>τα πάντρεψε και νοικοκύρεψε τα</u>
Στα σκοτεινά την <u>έλουζες</u> , στ' άφεγγα την <u>επλέκας</u>	Στ. 37-38: <u>Τους σκότωνα, τους σκότωνα</u> η μαύρη η πανούκλα
	Στ. 75: Το <u>'καμ'</u> ο Κύριος, το <u>'καμε</u>
	Στ. 85-86: Το <u>χέρι του ασπάζεται, το χέρι του φιλάει.</u>
	Στ. 109-110: <u>μούχλα</u> τι μου <u>μυρίζεις</u> ; <u>Μούχλα μυρίζεις</u> , μαύρη γη
	Στ. 160-163: να πάρ' την <u>αρραβώνα</u> μου, το <u>ασημοδαχτυλίδι</u> , τ' <u>αρραβωνοδαχτύλιδο</u> δώσ' της το <u>ασημένιο</u> . Επαναλαμβάνεται στους στίχους 210-212

Αντίθεση:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάριο τραγούδι
Μάνα με τους <u>εννιά</u> τους <u>γιούς</u> και με τη <u>μια</u> σου <u>κόρη</u>	Στ. 5-6: <u>εννιά αδέλφια</u> τρίδυμα, <u>μια κόρη</u> , την Πετκάνα
Παίρνει τα όρη <u>πίσω</u> του και τα βουνά <u>μπροστά</u> του	Στ. 15-16: Μήτ' η Πετκάνα θενά <u>'ρθεί</u> , μήτε να <u>πάει</u> η μάνα
	Στ. 57-58: μήτε <u>να πάω</u> δύναμαι, μήτε κι η Πέτκα <u>να 'ρθει</u>
	Στ. 102-103: <u>κάνε</u> την προφταίνουμε <u>κάν'</u> <u>όχι</u> και πεθαίνει
	Στ. 122-125: πού το 'δαν και π' ακούστηκε να περπατεί αντάμα ο <u>ζωντανός</u> ο <u>άνθρωπος</u> <u>με τον αποθαμένο!</u> Επαναλαμβάνονται στους στίχους 130-133
	Στ. 200-203: -Ψέματα θυγατέρα μου, <u>λέγε σ'</u> <u>όποιο</u> <u>θέλεις</u> , <u>τη μάνα</u> <u>όμως</u> <u>δεν</u> <u>μπορείς</u> με ψέματα να παίζεις
	Στ. 35-36: Σαν <u>βγήκε</u> η Πέτκα απ' την αυλή μαύρη πανούκλα <u>μπήκε</u>

Παρήχηση:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάριο τραγούδι
<u>Λωλά</u> πουλιά κι ας κε <u>λα</u> ηδούν, <u>λωλά</u> πουλιά κι ας <u>λένε</u> .	Στ. 2-5: γυναίκα <u>να γεννάει</u> γιους <u>τριδυμάρια</u> <u>τρεις</u> φορές να κάμει <u>εννιά</u> αδέλφια, <u>εννιά</u> αδέλφια <u>τριδυμα</u>
	Στ. 75: Το <u>'καμ'</u> ο <u>Κύριος</u> , το <u>'καμε</u>
	Στ. 127-128: - <u>Λάζαρε</u> , μπάτε <u>Λάζαρε</u> , τι 'ν' τούτο <u>αδέλφι</u> <u>Λάζαρε</u>
στα οχτώ μνήματα δέρνεται, στα οχτώ μοιρολογάει,	Στ. 106: πήγαιναν όπου πήγαιναν... Επαναλαμβάνεται στους στίχους 118 και 140

Μεταφορές:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
κι έπεσε το θανατικό (κι οι εννιά αδελφοί πεθάναν)	Στ. 35-36: Σαν βγήκε η Πέτκα απ' την αυλή, μαύρη πανούκλα μπήκε
	Στ. 37-38: Τους σκότωνε, τους σκότωνε η μαύρη η πανούκλα
	Στ. 53-53: Να γκρεμιστείς, μπρε Λάζαρε, η γης να μη σε στέργει

Παρομοιώσεις:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
βρέθηκ' η μάνα μοναχή σαν καλαμιά στον κάμπο	Στ. 87-88: Το χέρι μούχλα μύριζε γη μαύρη, χωματίλα. Επαναλαμβάνεται στους στίχους 109-110

Υπερβολές:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
Στ' άστρα (και στον αυγερινό) έφκιανες τα σγουρά της	Στ. 11-12: για την Πετκάνα έρχονται, δέκα χωριά απ' αλάργα.
	Στ. 23-24: εννιά φορές θε να τη δεις κι εννιά φορές θα γίνει.
	Στ. 136-139: εδώ είν' δάσος πράσινο πο' 'χει λογιών πουλάκια π' όλες τις γλώσσες τις μιλούν και τις καταλαβαίνουν.

Προσωποποιήσεις:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
την είχες δώδεκα χρονώ κι ο ήλιος δεν την είδε	Στ. 64-66: χώμα – αλαφρό κορμάκι, κιβούρι- γρήγορο φαρί

Και στα δύο τραγούδια εντοπίζουμε αυτό που ο Καψωμένος αποκαλεί «**δομές συμμετρίας**», δηλαδή επαναλήψεις, παρατάξεις και αντιθέσεις σε διάφορους συνδυασμούς²⁵ :

Παράταξη σε συνδυασμό με επανάληψη:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
Λωλά πουλιά κι ας κελαηδούν, λωλά πουλιά κι ας λένε	Στ. 160-163: να πάρ' την αρραβώνα μου, το ασημοδαχτυλίδι, τ' αρραβωνοδαχτύλιδο δώσ' της το ασημένιο

Αντίθεση σε συνδυασμό με παράταξη και επανάληψη:

Ελληνικό τραγούδι(ενδεικτικά)	Βουλγάρικο τραγούδι
Φρόνιμος είσαι, Κωσταντή, μα άσχημ' απελογήθης, κι αν μ' έρθει, γιέ μου, θάνατος, κι αν μ' έρθει, γιέ μ', αρρώστια;	Στ. 200-203: -Ψέματα θυγατέρα μου, λέγε σ' όποιονε θέλεις, τη μάνα όμως δεν μπορείς με ψέματα να παίζεις

Συνοψίζοντας αναφέρουμε ότι και στα δύο τραγούδια εντοπίζονται και αξιοποιούνται εκτεταμένα τα σχήματα λόγου. Η καταγραφή τους μας βοηθά να

²⁵ Ο.π., σ. 83 κ.ε.

αναδείξουμε τη συνεισφορά τους στην ποιοτική αναβάθμιση και την «καλλιτεχνική» αξία των δύο παραλογών, αλλά και οριοθετεί τις μεταξύ τους «ομοιότητες» και «διαφορές».

11. ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

«ΑΡΕΤΗ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ», «ΑΡΕΤΩ- ΚΩΣΤΑΣ», «ΠΕΤΚΑΝΑ-ΛΑΖΑΡ», «ΓΕΛΙΤΣΑ-ΓΙΟΒΑΝ», «ΔΟΚΙΝΑ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ», «ΒΟΪΚΑ- ΣΟΦΟ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ», είναι τα ονόματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας, όπως αυτή καταγράφεται σε διάφορες περιοχές των Βαλκανίων(Ελλάδα, Βόρεια Ήπειρος, Βουλγαρία, Σερβία, Αλβανία, Ρουμανία).

Τα πολύστιχα τραγούδια που αποκαλούμε παραλογές και που προέρχονται από αυτές τις χώρες μπορούμε να τα μελετήσουμε συγκριτικά για να εντοπίσουμε κοινά στοιχεία ως προς το περιεχόμενο, τη μορφή και την ιδιαιτερότητα της αφήγησης. Θα δυσκολευτούμε όμως να υπεισέρθουμε σε θέματα στιχουργικής, ρυθμού, μετρικής ανάλυσης ή μελωδίας. Αυτό συμβαίνει διότι τα πεζά ή υπό μορφή ποιήματος μεταφρασμένα κείμενα, όσο τέλεια και να είναι η μετάφραση, χάνουν σε κίνηση και γλαφυρότητα, επιπλέον δε δεν μπορούν να αποδώσουν εύκολα ούτε τη συναισθηματική φόρτιση ούτε το νόημα που πιθανόν τους προσδίδει ο αφηγητής ούτε και τον γλωσσικό πλούτο της εκάστοτε χώρας προέλευσης.

Η μελέτη τους πάντως αφενός μας βοηθά να κατανοήσουμε το επίπεδο πολιτισμικής ανάπτυξης της περιοχής και της εποχής που αντιστοιχούν και αφετέρου μας καθιστά κοινωνούς της παγκοσμίως αναγνωρισμένης καλλιτεχνικής τους αξίας.

12. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξίου, Στ., (2003). Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Στο περιοδικό *Νέα Εστία*, τεύχος 1762, Δεκέμβριος 2003, σ.756-763.

Βακαλούδη, Αναστ., (1998). *Καλλιστεία και γάμος στο Βυζάντιο*. Θεσσαλονίκη: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ.

Βελουδής, Γ., (1994). *Γραμματολογία. Θεωρία λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΔΩΔΩΝΗ.

Δερμιτζάκης, Μπ., (2000). *Αφηγηματικές τεχνικές, Ελληνική Πεζογραφία και Δραματολογία*. Αθήνα: GUTENBERG.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ, (1986). *Ελληνική Μυθολογία, τόμος 2^{ος}*. Αθήνα: Εκδοτική Ελλάδος Α.Ε.

Καψωμένος, Ε., (2008). *Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση. 3η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

Μαρκαντώνης, Ι. (1952). Τα αδύνατα ή αμήχανα εις την δημοτικήν ποίησιν. Στο *Ελληνική Δημιουργία* τεύχος 105, «*Το δημοτικό μας τραγούδι, Στ' Αφιέρωμα*». Αθήνα, σ.725-731. Το κείμενο του συγκεκριμένου τεύχους περιλαμβάνεται και στο συλλογικό έργο: «*Το δημοτικό μας τραγούδι*», Αθήνα: Εκδόσεις ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 1994.

Οι φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», (2006). *Αίμος, ανθολογία βαλκανικής ποίησης*. Αθήνα: των ιδίων.

Πολίτης, Ν., (1978). *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 7η έκδοση. Αθήνα: Βαγιονάκης.

Ρίσπεν, Ι., (1954). *Ελληνική Μυθολογία, τόμος Α΄*, (μετάφραση Ν. Τετενέ). Αθήνα: Εκδόσεις ΠΕΡΓΑΜΗΝΑΙ, 2^η έκδοση.

Ρωμαίος, Κ., (1959). *Κοντά στις ρίζες. Έρευνα στον ψυχικό κόσμο του ελληνικού λαού*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της ΕΣΤΙΑΣ, σ. 370-385.

Σκαρτσής, Σ., (1994). *Το δημοτικό τραγούδι*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ.

Φραγκούλης, Αθ., (2001). *Λεξικό της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ.

Φρυδάκη, Ε., (2003). *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κρητική.

Ψυχογιού, Ε., (2008). «Μαυρηγή και Ελένη. Τελετουργίες θανάτου και γέννησης. Χθόνια μυθολογία, νεκρικά δρώμενα και μοιρολόγια στη σύγχρονη Ελλάδα». Στο: Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, (2008): *Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, αρ. 24. Αθήνα: DIORASIS- COMMUNICATION SERVICE- Ι. ΑΧΙΛΛΕΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε., σ. 46.